

ABD’NİN ALMANYA POLİTİKASI VE YAPISAL BELİRLEYENLER: SAVAŞ SONRASI GÜÇ ASİMETRİSİ VE HEGEMONİK DÜZEN İNŞASI

Çınar ÖZEN*
Klevis KOLASI*

Özet

ABD’nin Almanya sorununa ilişkin politikası, Alman sanayisinin yok edilmesini öngören Morgenthau Planı’ndan, onu Avrupa’nın yeniden inşasının çekirdeği olarak öngören Schuman Planı yönünde radikal bir değişim göstermiştir. Almanya’nın sanayisizleştirilmesi düşüncesinin savunucusu Başkan Roosevelt’in ani ölümü esas alındığında ilk bakışta, Amerikan Hükümetinde meydana gelen lider değişikliğin politika değişikliğini belirlediği düşünülebilecektir. Öte yandan görece kısa sürede ortaya çıkan bu radikal politika değişikliği sadece lider değişikliği ile açıklanamayacak bir derinlikte siyasal kaymayı işaret etmektedir. Makale, uluslararası olguların nedenlerinin hükümetlerin davranışlarına indirgenmeden açıklanması gerektiği varsayımından hareketle, Almanya Sorunu ile ilgili yaşanan politika değişikliğinin yapısal nedenlerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Makalede iki kutupluluğun bir sonucu olarak ABD ve Sovyetler’in yeni karşılıklı konumlanması ve daha da önemlisi bu konumlanmanın etkisi altında Batı Avrupa’da hegemonik bir liberal düzen inşa süreci yapısal belirleyenler olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: ABD’nin Almanya Politikası, Alman Sorunu, Açık Kapı, Savaş Sonrası Güç Asimetrisi, Hegemonik Düzen

US German Policy and Structural Determinants: Postwar Power Asymmetry and the Construction of Hegemonic Order

Abstract

US policy regarding the German question, witnessed a radical change from the Morgenthau Plan that envisaged the destruction of German heavy industry into the Schuman Plan that made the latter the core of European reconstruction. If we focus on the sudden death of the president Roosevelt, it appears that the change in US

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümünde Öğretim Üyesi.

* Dr., Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde Misafir Araştırmacı.

** Makalenin Gönderilme Tarihi: 24 Kasım 2016, Kabul Edilme Tarihi: 7 Aralık 2016

leadership has defined the change in US policy. Yet this radical change in policy indicates a political shift characterized by a depth that cannot be explained only by a change in leadership. This article, based on the assumption that international affairs must be explained without reducing them to the behaviors of governments, aims to reveal the structural causes behind the US policy change towards the German problem. The emerging mutual positioning of US and Soviet power as a result of bipolarity and more importantly the construction of a liberal hegemonic order in Western Europe under the influence of this positioning are argued to have defined the structural conditions.

Keywords: *US German Policy, German Problem, Open Door, Postwar Power Asymmetry, Hegemonic Order*

Giriş

İkinci Dünya Savaşının sonu uluslararası politikada, Avrupa'nın merkezi siyasi konumunu da sona erdirmiştir. Savaş sonrası yeni düzenin kurulma sürecinin en önemli gelişmesi, Potsdam'da Churchill'in "büyük mesele" olarak ifade ettiği, "yenilen Almanya'nın siyasi geleceğinin belirlenmesi" bir başka deyişle "Almanya Sorunu"dur. Maier'e göre, Soğuk Savaş Polonya başta olmak üzere Doğu Avrupa'da komünist olmayan siyasi partilerin yönetimlerden dışlanması ve Almanya üzerine gelişen bir mücadele biçiminde ortaya çıkmıştır.¹ Savaş sırasında Almanya'nın çöküşü ABD ve Sovyetler Birliği'nin Avrupa kıtasında olağanüstü bir siyasi nüfuzla ulaşmalarına yol açmış ve bu durum savaş sonrası siyasi sistemi yapısal biçimde değiştirmiştir. Söz konusu yapısal değişim ABD'nin Almanya sorununa yaklaşımını da, Avrupa'nın yeniden yapılandırılmasına ilişkin politikasını da belirlemiştir. Ayrıca bu iki siyasal gelişme nedensel bir irtibat içerisindedir. ABD'nin bu dönemde şekillenen Almanya politikası, Yalta'dan Potsdam'a radikal biçimde yön değiştirecektir.²

Eylül 1944'te önerilen Morgenthau Planında en somut ifadesini bulan Almanya'nın parçalanması ve sanayisizleştirilmesi planı ve bu düşüncenin ateşli savunucusu Başkan Franklin D. Roosevelt'i incelememizde esas aldığımızda ilk bakışta, yukarıdaki sorunun çözümünün öncelikle Amerikan Hükümetinde meydana gelen lider değişikliğinin bir sonucu olarak gerçekleştiği düşünülebilir. Sadece dönemin diplomatik yazışmalarına ve Yalta ile Potsdam Konferanslarının sonuçlarına odaklanıldığında bu görüş

¹ Charles S. Maier, "The world economy and the Cold War in the middle of the twentieth century", Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad der., **The Cambridge History of the Cold War: Volume I Origins**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 56.

² Bkz. Richard Crockatt, **The Fifty Years War: The United States and the Soviet Union in world politics, 1941–1991**, New York, Routledge, 1995, s. 53.

oldukça doğru gözükmektedir. Makalede bu bağlamda söz konusu döneme ait belgeler ele alınacaktır. Söz konusu lider odaklı bireysel yaklaşım kısmen açıklayıcı olmakla birlikte, söz konusu siyasi lider değişikliğinin gerçekleştiği yapısal koşullar dikkate alınmadığı zaman açıklama girişimi önemli bir nedensel kaynağından mahrum kalacaktır. Gillingham'ın da belirttiği gibi, ABD'nin Almanya sorununa ilişkin politikası, sadece beş sene içerisinde Alman sanayisinin yok edilmesini öngören Morgenthau Planı'ndan, Almanya'nın ağır sanayisini yeni bir Avrupa inşasının çekirdeğini olarak öngören Schuman Planı yönünde radikal bir değişim göstermiştir.³ Bu politika değişikliği sadece lider değişikliği ile açıklanamayacak bir derinlikte siyasal kaymayı işaret etmektedir. Gillingham'ın sözünü ettiği zaman diliminin, savaş sonrası düzenin kurumlarının inşa edildiği sürecin parçası olduğunu dikkate aldığımızda, sözü edilen politika değişikliğinin, savaş sonrası inşa edilen liberal uluslararası düzen ile ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu amaçla, makale, uluslararası olguların nedenlerinin hükümetlerin veya siyasi liderlerin özellik ve davranışlarına indirgenmeden açıklanması gerektiği varsayımından hareketle, Almanya Sorunu ile ilgili yaşanan politika değişikliğinin yapısal nedenlerini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Yalta Konferansları'nda Roosevelt ve Stalin'in üzerinde uzlaşmaya vardığı "Almanya formülü"nü Savaş sonrasında Amerikan Hükümeti tarafından terkedilmesinden yola çıkan bu makale, sorunsalını bu politika değişikliğinin yapısal belirleyenlerini açıklamak şeklinde oluşturmuştur. Bir başka ifadeyle makale ABD'nin Almanya politikasında gelişen radikal değişimin nedenlerinin yapısal bir açıklamasını ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu amaçla, politika değişikliği, ABD hükümetinde meydana gelen lider değişikliği (görünen nedenler) yanı sıra, yapısal koşullar (arkada duran nedenler) esas belirleyen olarak öne çıkarılarak açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda Roosevelt'in ani ölümü zincirleme reaksiyon başlatan bir siyasi tetikleme olarak değerlendirilecektir. Bu çerçevede politika değişikliğinde iki yapısal koşulun etkili olduğu savunulacaktır. İlk olarak, Savaş sonrasında oluşan yeni güç dağılımı veya daha açık bir ifade ile Almanya'nın siyasi çöküşü ve İngiltere'nin küresel güç statüsünü kaybetmesi karşısında ABD ve Sovyetler Birliğinin yeni siyasi konumlanmalarıdır. İki kutupluluk olarak adlandırılan bu yeni siyasi yapı, sadece iki büyük devletin Avrupa'nın siyasi kaderine hakim olmaya başlaması anlamına gelmemektedir. İki kutupluluk aynı zamanda ve belki

³ John Gillingham, "The German Problem and European Integration", Desmond Dinan der., **Origins and Evolution of the European Union**, Oxford, Oxford University Press, 2014, s. 67.

daha da önemli olarak, ABD ve Sovyetler'in yeni güç dağılımının etkisi altında karşılıklı yeni konumlanmasıdır. İki kutuplulukta karşılıklı konumlanma, basit anlamda dünyanın iki güçlü devlet arasında nüfuz bölgelerine ayrılmasından daha fazla anlam taşımaktadır. İki kutupluluğun yapısal bir sonucudur.

İkinci olarak Savaş sonrası dönemde liberal uluslararası düzenin yeni lideri ABD'nin düzen kurucu statüsüne yükselmesidir. İlk yapısal koşul şüphesiz ikinci yapısal koşulun üzerinde etkili olmuştur. Bu bağlamda Roosevelt'i takip eden Truman yönetiminin bu iki yapısal koşulun belirleyiciliği altında politika değişikliğini belirlediği ve uyguladığı söylenecektir. Dolayısıyla ABD'nin Almanya politikasının, gelişen iki kutupluluk içinde ABD'nin Avrupa politikasının değişiminin de bir göstergesi olarak anlaşılması gerektiği ileri sürülecektir.

Kuramsal Çerçeve: Büyük Savaşlar Sonrasında Düzen Kurma Siyasetini Açıklamak

Uluslararası olguların açıklanmasında Siyasi Tarih geleneğinin güçlü olduğu Uluslararası İlişkiler (UI) disiplininde, "büyük adam anlatısı"⁴ olarak da adlandırabilecek bireyleri ve aktörleri nedenselliğin doğal belirleyicisi olarak gören indirgemeci yaklaşımlar baskın olmuştur.⁵ Gaddis, buna karşın, tarihsel analizin, olayları bireylerin eylemlerine indirgememesi gerektiğini savunarak, devralınan ve değişen koşullarla bireysel davranışların kesişme alanı üzerine odaklanması gerektiğini ileri sürmektedir.⁶ Gaddis, Soğuk Savaş tarihini değerlendirdiği eserinde, Nisan 1945'teki "Roosevelt'in

⁴ Çağrı Erhan ve Ersin Embel, "Türk Dış Politikasında Karar Vericileri Yönlendiren Yapısal Faktörler", **Bilig**, Sayı 72, Kış 2015, s. 145-146.

⁵ UI disiplininin olgunlaşması sürecinde, uluslararası politika teorisinin karar alma sürecinde siyasi liderlerin oynadığı rolünü veya devletlerin siyasi biçimlerini öne çıkaran bir dış politika teorisine indirgenemeyeceğinin tartışılmaya başlanmasıyla birlikte, uluslararası olguların daha iyi bir açıklaması öncelikle aktörlerin eylemlerini ve etkileşimin doğasını yönlendiren yapısal koşullarının teorileştirilmesiyle mümkün olacağı görüşü önem kazandı. UI disiplini, eylemin yer aldığı koşullarının teorileştirilmesinde mikro-ekonomi (Neorealizm ve Neoliberalizm) ve sosyoloji disiplininin veya sosyal teoriden (Konstrüktivizm) yararlanmıştır. Bu yönden (sosyal veya yapısal) koşullar yapı kavramı aracılığıyla teorileştirilmiştir. Bu konudaki tartışmalar için bkz. Alexander Wendt, "The Agent-Structure Problem in International Relations Theory", **International Organization**, Vol. 41, No. 3, Summer, 1987, s. 335-370; David Dessler, "What's at Stake in the Agent-Structure Debate?", **International Organization**, Vol. 43, No. 3, Summer 1989, s. 245-270; William H. Sewell, Jr., "A Theory of Structure: Duality, Agency, and Transformation", **American Journal of Sociology**, Vol. 98, No. 1 July 1992, s. 1-29; Colin Wight, **Agents, Structures and International Relations**, Cambridge, Cambridge University Press, 2006.

⁶ John Lewis Gaddis, **We Know Now: Rethinking Cold War History**, New York, Oxford University Press, 1997, s. 24.

ölümünün uzun vadedeki Sovyet-Amerikan ilişkilerinin yönünü değiştirmedini” kabul etmekte ve değişen yapısal koşullarla Stalin’in kişiliğinin keşişme alanı üzerinden analizini geliştirmektedir.⁷ Soğuk Savaşın nedenleri ile ilgili Ortodoks ve Neo-ortodoks tarih yazımı⁸ “Soğuk Savaş kaçınılmaz mıydı?” sorusuna Soğuk Savaşın “Stalin’in Sovyetler Birliğinin başında olduğu takdirde” “kaçınılmaz” olduğunu kabul etmektedir.⁹ Öte yandan, savaş sonrası süreci açıklamada, kişisel (birim) düzeyden uzaklaşan yaklaşımlar, onu uluslararası düzeyde gelişen yapısal koşullarla açıklama, bir başka deyişle, güç dengesi ve siyasal düzen kavrayışıyla açıklama eğiliminde olmuşlardır. Soğuk Savaş, Avrupa’da meydana gelen güç boşluğunun bir sonucu olarak, bir güç dengesi düzeni olarak gören geleneksel (iki kutupluluk fikrini esas alan) yaklaşımlar, ABD’yi Sovyetler Birliğinin saldırganlığına karşı tepki veren pasif bir güç veya en iyi ihtimal ile “gönülsüz bir hegemon” olarak betimleme eğiliminde görmüşlerdir. Bu yönüyle de yapısal koşullar basit bir şekilde güç dengesine indirgenerek, ABD’nin Sovyetleri çevrelemenin ötesine geçen politik eğilimi göz ardı edilmiştir. Sonuçta ABD’nin savaş sonrasında yeni bir düzen kurma politikası takip ettiği olgusu gölgelenmiştir.¹⁰ ABD’nin değişen Almanya politikasını, yine ABD’nin Sovyetler Birliği’ne yönelik gelişen tepkisinin bir ürünü olarak açıklama eğilimi doğmuştur. Ancak ABD’nin Almanya politikasını sadece Sovyetler Birliği’ne karşı ABD’nin bir tepkisi olarak değerlendirdiğimizde, Alman sorununun en önemli dinamiklerini gözden kaçırmış olmaktadır. Bu makale, savaş sonrası düzeni açıklamada hem indirgemeci hem de güç dengesi yaklaşımlarının yetersizliğinden yola çıkacak ve ABD’nin Almanya politikasını, ABD’nin savaş sonrasında kurmayı hedeflediği liberal uluslararası düzen ve Batı Avrupa politikası bağlamında ele alacaktır. Makale güç dengesi yaklaşımından ziyade, iki kutupluluğun ABD ve Sovyetler Birliği’nin karşılıklı konumlanmasını yeniden belirlediğini ve bu yapısal koşulun her iki büyük devlete, Avrupa’da yeni bir siyasal düzen inşası için yapısal imkanlar

⁷ *Ibid.*, s. 23-25.

⁸ Soğuk Savaşın başlangıcı konusundaki tarih yazımı ile ilgili geleneksel veya ortodokslar ve revizyonistler arasındaki tartışma eksenini ile ilgili bkz. Melvyn P. Leffler, “The Cold War: What Do ‘We Now Know’?”, *The American Historical Review*, Vol. 104, No. 2 April 1999, s. 501-524; John Lewis Gaddis, “The Emerging Post-Revisionist Thesis on the Origins of the Cold War”, *Diplomatic History*, Vol. 7 Summer 1983, s. 171-90.

⁹ Gaddis, *op.cit.*, s. 23-25; Christopher Layne, *The Peace of Illusions: American Grand Strategy from 1940 to the Present*, Ithaca, Cornell University Press, 2006, s. 53.

¹⁰ Bu yaklaşımların en önemli açığı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında eşsiz bir ekonomik ve askeri güce ulaşan ABD’nin uluslararası sistemde en güvenli ülke konumunda olmasından dolayı, savaş sonrasında geri çekilip “kıyıda dengeleme” (*offshore balancing*) stratejisini takip etmesini beklemesidir. Bkz.

Christopher Layne, “From Preponderance to Offshore Balancing: America's Future Grand Strategy”, *International Security*, Vol. 22, No. 1, Summer 1997, s. 86-124.

yarattığını esas almaktadır. ABD' için bu, Batı Avrupa merkezli bir liberal düzen inşa sürecini ifade etmiştir.

Liberal dünya düzeninin kuruluşu, niteliği ve işleyiş mantığı ile ilgili çalışmalarıyla tanınan John Ikenberry, büyük savaşlar sonrasında düzen oluşumunu açıklamak için “tarihsel kurumsalcı” veya yapısal kurumsalcı olarak tanımlanabilecek bir kuramsal çerçeve sunmuştur.¹¹ Ikenberry, Neoliberal Kurumsalcı yaklaşımdan farklı olarak ve John Ruggie'nin sosyal kurumlar (inşacı) kavrayışına yakın bir biçimde, kurumların inşasıyla hegemonik düzen ilişkisini irdelemiş, kurumların sadece hegemonyanın düşüşte olduğu dönemde düzen ve işbirliğini sürdürmek için önemli olmadığını ileri sürmüştür. Ikenberry'e göre hegemonik düzen, büyük savaşlar sonrasında yeni bir siyasal yapının belirginleşme aşamasında, bir başka deyişle güç eşitsizliğinin sisteme hakim olduğu yapısal koşullarda muzaffer devletin bir insiyatifi olarak gelişmektedir. Ikenberry, güç eşitsizliğinin hegemonik düzen inşasında önemli rol oynadığını belirtmektedir.¹² Ikenberry hegemonik düzen içinde yerini alan yeni kurumların devlet davranışlarını, çıkarların ve kimliklerin inşası sürecinde beliren roller üzerinden şekillendireceğini iddia etmektedir. Bu açıdan uluslararası sistemde aktörlerin amaçları ve yönelimleri ile ilgili sisteme hakim olan normlar, düşünceler (aktörlerin kimliği) arasındaki ilişki görmezlikten gelinmemelidir. Siyasal kurumlar, siyasi düzende iliştilmiş olan ve aktörlerin içinde eylemde buldukları resmi ve resmi olmayan örgütler, kurallar ve pratiklerden oluşmaktadır.¹³ Bu yönüyle, “kurumsal yapılar, bazılarına üstünlük ve kaynaklar sağlarken diğerlerinin seçimlerini kısıtlayarak, belirli bir siyasi sistem içinde bireyler ve gruplar arasında gücün nasıl dağıldığını da etkilemektedir.” Dolayısıyla belirli bir siyasi düzende güç dağılımının kurumlar tarafından nasıl düzenlendiğine dikkat edilmesi gerekir.¹⁴

Ikenberry, büyük savaşlar ertesinde devletlerarası ilişkilerin en göze çarpan niteliğinin, güçlü ve zayıf devletler arasında asimetrik ilişkilerin kurumsallaşmasına yol açan ve birden beliriveren yeni güç dağılımı olduğunu belirtmektedir.¹⁵ Bu nedenle Ikenberry, düzen kurucu iradesinin esas meselesinin, yeni ortaya çıkan güç asimetrisinin yönetilmesi olduğunu

¹¹ John G. Ikenberry, *After Victory: institutions, strategic restraint, and the rebuilding of order after major wars*, New Jersey, Princeton University Press, 2004, s. 15-16.

¹² *Ibid.*, s. 17.

¹³ *Ibid.*, s. 16.

¹⁴ Sosyal kurumların eylemi mümkün kılan ve oluşturan öznelarası boyutuna vurgu yapan Konstrüktivist yaklaşımlardan farklı olarak Ikenberry, sosyal kurumlarının kısıtlama yönüne de vurgu yapmaktadır. *Ibid.*, s. 4.

¹⁵ *Ibid.*, s. 4.

ileri sürmektedir.¹⁶ Bu açıdan düzen, güç dengesi üzerinde değil, yapısal bir güç asimetrisi üzerine kurulur.¹⁷ Ikenberry, büyük savaşın kazanan muzaffer gücün, elde ettiği maddi üstünlüğü, tarihsel olarak mevcut düzeni kendi öncelikleri doğrultusunda *dönüştürmek* için kullandığını belirtmektedir. Ikenberry'ye göre savaş sonrasında oluşan güç farklılıkları ne kadar büyük ise, önde gelen gücünün düzeni dönüştürmeyi veya yeni bir düzen kurmayı seçmesindeki imkânlar ve güdüler o kadar büyük olacaktır.¹⁸ Bu tercihin basitçe düzene hâkim olmaktan (*dominate*) farklı ve ötede olduğunu belirten Ikenberry, düzeni dönüştürmenin veya yeni bir düzen kurmanın ayırt edici özelliğinin, hegemonik bir kurumsallaşma ağının yaygın ve kapsayıcı biçimde inşa edilmeye başlanması olduğunu ifade etmektedir. Bu görüş Soğuk Savaşın incelenmesine damgasını vuran ve savaş sonrası düzenin güç dengesine dayandığını savunan görüşün tersidir. Ikenberry'ye göre belirli bir güç dağılımına dayalı olarak ortaya çıkan ve farklı biçimler alabilen hegemonik düzenin belirleyici özelliği, güç ve otorite ilişkilerinin hiyerarşik bir biçimde tanımlanması ve bu hiyerarşinin zora dayalı olmaktan ziyade sosyal kurumlar aracılığıyla sürdürülmesidir. Bu açıdan 1945 sonrası dönemde, yeni düzenin en belirgin özelliği liberal ilkeler üzerinden kurumsallaşmasıdır. Liberal düzen temelde “açık ve genişleyen kurumsallaşmış işbirliği biçimleri etrafında düzenlenen kurallara dayalı ilişkiler sistemi” olarak tanımlanır.¹⁹ Bu yönden liberal düzen bloklar, münhasır nüfuz alanları ve kapalı jeopolitik sistemlerin alternatifi olarak durmaktadır.²⁰ Liberal uluslararası düzenin, bu bağlamda, devletlerin haklar ve katılım konusunda eşit erişimine dayanan yatay bir düzenleyici ilke olarak *egemen eşitlik* etrafında örgütlendiği ileri sürülse de, gerçekte egemen eşitlik Ikenberry'nin ifadesiyle liberal düzendeki hiyerarşi çerçevesinde işlemektedir. Burada hiyerarşi bazı devletlerin özel haklar ve otoriteye sahip olması esasına dayanan bir sıralı diziliştir. “Uluslararası sistemde, haklar ve otoritenin hiyerarşik diziliş sırasına göre farklılaşma derecesi” burada öne çıkmaktadır.²¹ Liberal uluslararası düzen, uluslararası sistemdeki (devlet ve devlet-dışı) aktörlerin rolleri ve sorumlulukları açısından farklılaştığı ve devletlerin resmi ve resmi olmayan ast-üst otorite veya bağımlılık ilişkileri

¹⁶ *Ibid.*, s. 17.

¹⁷ John G. Ikenberry, “Introduction: power, order, and change in world politics”, John Ikenberry der., **Power, Order, and Change in World Politics**, Cambridge, Cambridge University Press 2014, s. 4.

¹⁸ Ikenberry, **After Victory**, *op. cit.*, s. 51.

¹⁹ John G. Ikenberry, “The Liberal International Order and its Discontents”, **Millennium**, Vol.38 No.3, May 2010, s. 511.

²⁰ *Ibid.*, s. 511.

²¹ John G. Ikenberry, “Liberal Internationalism 3.0: America and the Dilemmas of Liberal World Order”, **Perspectives on Politics**, Vol. 7, No. 1 March 2009, s. 73.

çerçevesinde düzenlendiği bir siyasal yapıya işaret etmektedir. Bu çerçevede, Savaş sonrası bir inşa olan ABD hegemonyası, Amerikan gücünün ayrıcalıklı konumu esasında inşa edilen ve liberal yönetim ilkelerine işlerlik kazandıran bir hiyerarşik düzendir.²² Bu sistem güvenlik başta olmak üzere pek çok “kamusal hizmeti” sağladığından, diğer devletler için de kabul edilebilir görülmüş ve rızai bir düzene evrilmiştir.

Daha 1941 yılında, Atlantik Bildirisi’nde ifade edilen “açık kapı” ilkeleri, ABD’nin savaş sonrası düzen ile ilgili birbirlerini tamamlayan siyasi, ekonomik ve güvenlik hakkındaki düşüncelerini, genel hedefleri, savaş devam ederken ortaya koymuştur. Bir başka deyişle ABD’nin savaş sonrası düzene ilişkin benimsediği ilkeler Soğuk Savaş öncelikleymiş. Ikenberry’nin belirttiği gibi, bu süreçte açık bir dünya ekonomisinin kurulmasını savunan ABD, güvenlik çıkarlarını da Avrupa ve Asya bölgelerinin pazarlarına ve kaynaklarına erişim imkânı ile birlikte değerlendirmektedir.²³ Bu şekilde güç dengesini öne çıkaran yorumlarda kaybolan ABD’nin ve Sovyetlerin farklı ekonomik ve güvenlik çıkarları ve buna bağlı gelişen stratejileri en başından itibaren söz konusudur. ABD’nin politikasının genel seyrini anlamak için bu husus önem arz etmektedir. Dolayısıyla savaş sonrası düzen kurma politikası ile ilgili ileri sürülen kuramsal savlar, Almanya sorununun seyrinin sadece ikili ilişkilere indirgenerek açıklanamayacağını göstermektedir. ABD’nin Almanya politikasının değişiminin, savaştan düzen kurucu muzaffer bir güç olarak çıkan iki devletten biri olarak ABD’nin Batı Avrupa politikasında yaşanan değişiminin bir parçası olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Savaş Sonrası Almanya Sorununun Tanımlanması

İkinci Dünya Savaşı Avrupa’da bittiğinde, bu büyük ve yıkıcı savaştan ABD ve Sovyetler Birliği gerçek kazananlar olarak çıkmıştı. Savaş, Amerikan Başkanı Roosevelt’in ölümünün hemen ertesinde Almanya’nın 7 Mayıs 1945’te teslim antlaşmasını imzalamasıyla sona erdi. Bununla beraber, 1939 yılında 170 milyon olan nüfusundan 20 milyonun üzerine kayıp veren ve ekonomik altyapısı Alman işgali tarafından tahrip edilen Sovyetler, deyim yerindeyse savaştan bir “Pirus Zaferi” kazanarak çıkmıştır.²⁴ Bu durum Sovyetlerin öncelikle güvenlik ve ülkesinin imarına yönelen öncelikleri, savaş tazminatı üzerine ısrarla durmasını gerektirmiştir.

²² John G. Ikenberry, “The Future of the Liberal World Order: Internationalism After America”, *Foreign Affairs*, Vol. 90, No. 3 May/June 2011, s. 61.

²³ Ikenberry, *After Victory*, *op. cit.*, s. 210.

²⁴ Vladislav M. Zubok, *A Failed Empire: The Soviet Union in the Cold War From Stalin to Gorbachev*, Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 2007, s. 2.

Kendi topraklarında geniş çaplı operasyonlar yaşamayan; ancak savaşta 410 bin vatandaşını kaybeden ABD ise, savaş sonrası düzenin esasları üzerine yoğunlaşmıştır. ABD savaş sırasında ekonomisini büyütme imkanı yakalamış, 1940'lara kadar yüzde 15 civarında olan işsizliğe de neredeyse son vermiştir.²⁵ Bu açıdan ABD, savaş sonrası yıllarda ülkelerin yeniden inşası için ekonomik yardım verebilecek pozisyonundaki tek ülke olarak kalmıştır.²⁶ Özetle İkinci Dünya Savaşından ABD, dünyanın önde gelen ekonomik ve askeri gücü olarak çıkmıştır. Bu durum ABD'nin ulusal güvenliğini küresel terimlerle ifade etmenin ve savaş sonrasında yeni bir düzen kurma yoluna girmenin koşullarını oluşturmuştur.

İki muzaffer devlet daha savaş devam ederken Avrupa'nın siyasal şekli konusunda görüşmeler yapmaya başlamış ve esas olarak önlerinde duran en büyük mesele olarak Almanya'nın siyasal geleceği sorununu ele almışlardır. Almanya'nın siyasi geleceği Avrupa, hatta dünya politikasını şekillendirecek bir öneme sahip olmuştur. Bu iki müttefik, yani ABD ve Sovyetler savaşın sonu yaklaşırken bu meseleyi ve bu meselenin ekseninde uluslararası sistemin geleceğini görüşmeye başlamıştır. Almanya'nın siyasi geleceği savaş sırasında Roosevelt ve Stalin arasında, Churchill'in de katılımıyla çok ayrıntılı şekilde görüşülmüştür. Tahran ve Yalta Konferansları'nda Roosevelt ve Stalin'in üzerinde uzlaşmaya vardığı bir Almanya formülü doğmuştur. Savaş sonrası, söz konusu "Almanya formülü" Amerikan Hükümeti tarafından terkedilecektir. Almanya Sorunu, ABD'nin Almanya politikasının değişmesiyle ortaya çıkmıştır. ABD'nin Almanya formülünü terk etmesini büyük oranda, Roosevelt'in ani ölümü ve yerine Başkan Yardımcısı Harry S. Truman'ın geçmesiyle Amerikan Hükümeti'nde yaşanan değişikliklere bağlamak yerine söz konusu politika değişikliğini yapısal belirleyenler çerçevesinde gelişen imkân ve kısıtlamalar çerçevesinde değerlendirmek daha isabetli olacaktır. Bir yandan uluslararası sistemde değişen güç dağılımı ve bunun iki muzaffer gücün karşılıklı konumlanması üzerindeki sonuçları, öte yandan ABD'nin, Batı Avrupa'da tarihsel süreçte hiç yaşanmamış şekliyle bir güç boşluğuyla karşılaşması ve düzen kurma imkanına yükselmesi gibi yapısal koşulları esas almak daha doğru olacaktır. Buna karşılık makale iddiasının dayanaklarını ortaya koyarken, bir yandan Tahran'dan başlayan ve Potsdam ile sonuçlanan konferansların ve görüşmelerin tutanakları, karşılıklı yazışmalar üzerinde yoğun bir incelemeyle başlayacaktır. ABD'nin politika değişikliğini göstermesi açısından bu önemli görülmektedir. Dolayısıyla politika

²⁵ Maier, *op.cit.*, s. 56.

²⁶ Antony Best *et al.*, *International History of the Twentieth Century and Beyond*, New York, Routledge, 2008, s. 217.

değişikliğinin iradi değil yapısal belirleyenler altında şekillendiği bu biçimde ortaya konulmaya çalışılacaktır. Hükümetler düzeyinde yapılan yazışmalarda,²⁷ öte yandan ABD'nin Dış İşleri Bakanlığının hazırladığı raporlarda gözlem yapılacaktır.

Belirtilmesi gereken bir diğer önemli konu ise Almanya'nın işgali, İşgal yönetimiyle savaş sonrası Almanya'nın statüsü üzerinde yapılan görüşmelerin karıştırılmasıdır. Makalenin Almanya sorunu ile esas olarak ifade ettiği, Almanya'nın savaş sonrası siyasi geleceğine ilişkin görüşmeler ve bu bağlamda ABD ile Sovyetler arasında zaman içinde ortaya çıkan uyumsuzluktur. Almanya'nın işgali ve işgal yönetimi konusuna da değinilecek olmasına karşın bu mesele ikincil bir önem arz edecektir. Almanya'nın işgal sona erdikten sonra ne tür bir coğrafi, siyasi ve ekonomik konuma sokulacağı, bir başka deyişle Almanya'nın siyasi geleceğine odaklanılacaktır. Bu meselenin ABD ve Sovyetler arasında uzlaşmazlık konusu haline gelmesiyle işgal yönetimi de işlemez olmuştur. Yoksa İşgal yönetiminin işleyememesinden ötürü Almanya'nın siyasi geleceği belirsizleşmiş değildir.

Tahran Konferansı'nda Almanya'nın Parçalanması Hakkında Görüşmeler

Bu dönemde ABD Hükümeti'nin Almanya politikasının belirlenmesinde şu sorular etkili olmuştur. İkinci Dünya Savaşını ve bu savaş sırasındaki tüm acıları, yıkımı yaratan Naziler midir? Yoksa tüm Almanlar Nazi Yönetimine sorgusuz itaat ettikleri için aynı derecede sorumlu mudur? Almanya'nın bütün olarak cezalandırılması gerekir mi? Amerikan Başkanı Roosevelt Almanya'nın bir daha savaş yapamayacak şekilde sokulmasını ve ağır şekilde cezalandırılmasını savunmuştur. Amerikan Hükümeti'nin benimsediği "koşulsuz teslim" ilkesi bu bağlamda ortaya çıkmış ve Almanya'nın savaş sonrası geleceğinin saptanabilmesi için zorunlu görülmüştür. Roosevelt ve Stalin Avrupa'nın siyasi geleceği konusunu görüşmeye başladıklarında, öncelikle Almanya meselesini ele almışlar ve Almanya'nın ağır şekilde cezalandırılması konusunda mutabık kalmışlardır. Dolayısıyla daha ilk andan itibaren Almanya'nın siyasi geleceği konusundaki karar ile Avrupa'nın siyasi geleceği birbirine bağlanmıştır.

²⁷ Burada ABD Dış İlişkileri ile ilgili kullanılan tüm kaynaklar Washington'daki ABD Hükümet Basım Ofisi tarafından yayınlanmış ve Dış İşleri Bakanlığının "Office of the Historian" online erişimi üzerinden sağlanmıştır. Bkz. <https://history.state.gov/> (02.11.2016)

İkinci Dünya Savaşı daha sona ermeden, Almanya işgal edilmeden, savaş sonrası yeni Avrupa'nın siyasal ve ekonomik inşası ve Almanya'nın geleceği sorunu ABD Hükümeti'nin içinde ve dolayısıyla müttefikler arasında da görüşülmeye başlanmıştır. Sovyetler ile ABD'nin işbirliğinin devam ettiği bu dönemde Avrupa'nın geleceği ile Almanya'nın geleceğinin birbirine doğrudan bağlı olarak algılandığı ve savaş sonrası planların bu meseleler üzerine odaklanacağı anlaşılmıştır. ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere, daha savaş bitmeden önce Dışişleri Bakanları düzeyinde Moskova Konferansı'nda (18 Ekim- 11 Kasım 1943) ve hemen sonrasında liderler düzeyinde Tahran Konferansı'nda (28 Kasım- 1 Aralık 1943) bu konuları ele almışlardır.

Tahran görüşmelerine gidilirken, Başkan Roosevelt'in Almanya'ya karşı katı tutumu ve Sovyetler Birliği'ne yönelik anlayışa dayanan uyum arayışı, ABD Hükümeti içinde tam olarak kabul görmemiştir. Özellikle ABD Savunma Bakanı Henry Lewis Stimson ile Dışişleri Bakanı Cordell Hull ve genel olarak bu iki Bakanlık Roosevelt'in politikasını Amerikan çıkarları açısından sakıncalı görmüştür. Buna karşılık Hazine Bakanı Henry Morgenthau Roosevelt'in politikasının en önemli destekleyicisi olmuştur. Tahran Konferansı Avrupa ve Almanya'nın geleceğinin belirlenmesi açısından çok önemli konuların görüşüldüğü kritik bir konferans niteliği taşımaktadır. Tahran Konferansı Roosevelt ile Stalin'in bu meselelerde görece uyum içinde hareket ettiği bir nitelik arz etmiştir.

Tahran Konferansı'nın yayınlanmış olan tutanaklarında konuyu ayrıntılı olarak görmek mümkündür. Stalin, Almanya'nın çok sayıda devlete bölünmesini ve endüstriyel altyapısının yok edilmesini sürekli savunmuştur. Hatta daha da ileri giderek 50 bin ila 100 bin civarında üst düzey Alman kurmay subayının infaz edilmesi gereğini bile dile getirmiştir. Roosevelt bu son öneriyi dikkate almadığını açıkça ortaya koymakla birlikte, Stalin'in Almanya'nın parçalanması önerisini destekleyen ayrıntılı projeler ortaya koymuştur. Roosevelt Almanya'nın topraklarının önemli bir kısmının Fransa, Sovyetler ve Polonya'ya verilmesini, geri kalanın 5 ayrı devlete bölünmesini ayrıca Hamburg ile Ruhr-Saar bölgelerinin uluslararası yönetim altına konulmasını açıkça ifade etmiştir.²⁸ Buna karşılık Churchill'in Almanya'nın tamamen yok edilmesi konusunda çekinceleri olduğu görülmektedir. Churchill Almanya'nın iki önemli bölgesinde uluslararası

²⁸ Churchill bu devletlerden birini Bavaria ile Avusturya'nın birleştirilmesiyle oluşturulacak bir Güney Almanya Devleti olarak önermiştir. Tehran Conference – Bohlen Minutes, Tehran Conference: Tripartite Dinner Meeting; Tehran Conference: Roosevelt-Stalin Meeting; Tehran Conference: Tripartite Political Meeting, <http://teachingamericanhistory.org/05.07.2011>.

yönetim fikrini desteklemekle birlikte, Almanya'nın bölünmesini iki devletle sınırlandırmaya çalışmıştır.²⁹ Stalin, Churchill'in gizli bir Alman destekleyicisi olduğunu Roosevelt'e özel görüşmelerinde ifade etmiş ve Roosevelt'in Almanya'nın çok sayıda devlet ortaya çıkacak şekilde parçalanması ve bunlar arasında gevşek bir konfederasyon kurulması görüşlerini desteklediğini belirtmiştir.³⁰

Tahran Konferansı'nda bu görüşler doğrultusunda genel olarak Avrupa, ama özelde Almanya konusunda çalışmak üzere Avrupa Danışsal Komisyonu (*European Advisory Commission*) kurulmuştur. Bu Komisyon Potsdam Konferansı'nda (16 Temmuz – 2 Ağustos 1945) sona erdirilinceye kadar tüm düzenlemeleri ve özellikle de Yalta Konferansı'nın hazırlıklarını yürütmüştür. Komisyon kısa süre içinde çok önemli konularda ayrıntılı raporlar hazırlamış ve bazı önemli teknik kararlar almıştır. Almanya'nın yeni sınırları işgal statüsü, Berlin düzenlemeleri ve "Müttefikler Kontrol Konseyi"nin (*Allied Control Council*) kurulması bunlardan bazılarıdır.

Amerikan Hükümeti'nde Almanya Çatlağı ve Morgenthau Planı

Tahran Konferansı'nda ortaya çıkan tablo ABD Dışişleri Bakanlığı ile Savunma Bakanlığı'nı tedirgin etmiştir. Dışişleri Bakanı Cordell Hull ve Savunma Bakanı Henry L. Stimson Başkan'ın görüşlerini paylaşmamıştır. Hull ve Stimson savaş sonrası dünyanın yeniden inşasının sanayileşmiş bir Avrupa'ya bağlı olduğunu ve bunun yeniden inşa edilmiş bir Almanya'ya ihtiyaç duyduğunu düşündükleri için, Almanya'nın sıkı bir kontrol içinde yeniden inşa edilmesi gerektiği tezini savunmuşlardır.³¹ Almanya'nın 1943 yılında Ağustos ayında Quebec'de Roosevelt ile Churchill'in yaptığı görüşmelerden sonra ABD Hükümeti içinde bu konudaki görüş ayrılığı görünür hale gelmiştir.

Dışişleri Bakanlığı Tahran Konferansı'nın hemen sonrasında, bir bakıma Avrupa Danışsal Komisyonu çalışmalarına hazırlık niteliğinde bir çalışma başlatmıştır. Bu çalışma sonucunda Bakan Hull tarafından onaylanan rapor 1944 Haziran'ında açıklanmıştır. Dışişleri Bakanlığı bu rapor ile Başkan'ın Tahran Konferansı'nda izlediği Almanya siyasetine açıkça karşı çıkmıştır. Raporda Almanya'nın parçalanmasının sakıncaları ifade edilirken, bunun ilerde demokratik bir Almanya yaratılmasını imkânsız

²⁹ Philip E. Mosely, "Dismemberment of Germany: The Allied Negotiations from Yalta to Potsdam", *Foreign Affairs*, Vol. 28, No. 3, April 1950, s. 490.

³⁰ US Department of State, "Tehran Conference – Bohlen Minutes", *Foreign Relations of the United States*, The Conferences at Cairo and Teheran, 1943.

³¹ Walter LaFeber, *America, Russia and the Cold War 1945-1992*, New York, McGraw-Hill Inc., 1993, s. 24.

kılacağı ileri sürülmüştür. Dışişleri Bakanlığı federal yapıda birleşik bir Almanya fikrini savunmuştur.³² Plan, Almanya'nın ekonomik potansiyelinden yararlanılması gerektiğini savunmuş ve ABD'nin askeri hedefleri açısından da Almanya'nın ekonomik gücünün kullanılmasının gereğini vurgulamıştır. Plana göre Almanya'nın ağır sanayisi korunmalı ve Almanya bütün bir büyük ekonomi olarak ABD hedefleri doğrultusunda savaş sonrası kurulacak yeni ekonomik düzen içinde yerini almalıdır.³³

Hazine Bakanı Henry Morgenthau, Dışişleri Bakanlığı'nın bu planından 1944 yılı Ağustos ayında Fransa'nın Alman işgalinden kurtarılmış bölgelerine giderken uçakta haberdar olmuştur ve kendi deyimiyle raporun savunduklarıyla kesin bir görüş ayrılığı taşımaktadır. Morgenthau'ya göre rapor temel bir sorunu göz ardı etmektedir. Bu sorun Almanya'nın büyük potansiyelinin, her seferinde, Avrupa'da dengeleri altüst etmesi ve Avrupa'yı trajik bir yıkımla karşı karşıya bırakmasıdır. Hazine Bakanı Morgenthau'ya göre bu durumun Avrupa'da üçüncü kez tekrarlanmasının kalıcı şekilde önlenmesi şarttır ve Tahran Konferansı'nda bunun esasları oluşturulmuştur. Bu gezi sırasında İngiltere'ye geçen Morgenthau, General Eisenhower başta olmak üzere ABD'nin Avrupa'daki askeri yetkilileriyle yaptığı görüşmede Savunma Bakanlığı'nın esas olarak Rusya'nın artan gücünden büyük rahatsızlık içinde olduğunu ve Almanya meselesinin bu çerçevede algılanmaya başlandığını tespit etmiştir.³⁴

Morgenthau, Avrupa seyahati dönüşü hemen Başkan Roosevelt ile görüşür ve ona Dışişleri Bakanlığı'nın Avrupa Danışsal Komisyonu çalışmalarında Tahran Konferansı kararları çerçevesinde hareket etmediğini, Savunma Bakanlığı'nın da Almanya'nın merkezi bir siyasi yapıda gelişmesi yönünde faaliyet gösterdiğini anlatır. Morgenthau Başkan'ın bu gelişmelerden tam olarak haberdar olmadığını fark eder. Morgenthau, Başkan'ın izniyle Hazine Bakanlığı içinde yeni bir plan hazırlar. Morgenthau Planı olarak adlandırılacak olan bu plan Roosevelt'in Almanya, Avrupa ve Sovyet politikalarının da esasını oluşturacaktır. 1944 yılı Sonbaharında, ABD Hazine Bakanlığı içinde gelişen "Morgenthau Planı" hasım olarak Sovyetler'den çok Almanya'yı görmüştür. Almanya'nın yeni bir Avrupa Savaşı başlatma imkânının ortadan kaldırılması için Almanya'nın parçalanması, Almanya'nın sanayisinin yok edilmesini ve ekonomisinin gelişim kanallarının tıkanması (Almanya'yı "temelde tarımsal ve pastoral"

³² Mosely, *op.cit.*, s. 490.

³³ Frederick H. Gareau, "Morgenthau's Plan for Industrial Disarmament in Germany", *The Western Political Quarterly*, Vol. 14, No. 2, June 1961, s. 326.

³⁴ John L. Chase, "The Development of the Morgenthau Plan Through the Quebec Conference", *The Journal of Politics*, Vol. 16, No. 2, May 1954, s.326.

bir ülke konumuna getirmek)³⁵ ve Sovyetler’le işbirliği yapılması gereği ortaya konmuştur. Plana göre Almanya’nın madenler açısından zengin Güney Silezya bölgesi Polonya’ya, Saar bölgesi Fransa’ya ve Alman militarizminin köklerinin bulunduğu düşünülen Prusya bölgesinin Rusya’ya, kuzey’de de Danimarka’ya bir kısım toprakların verilmesi planda öngörülmüştür. Plan Almanya’nın üçe bölünmesini önermiştir. Bu bölgelerden biri Uluslararası bir bölge olarak planlanmıştır. Bu şekilde Ruhr havzasının doğal zenginlikleri ve sanayi altyapısıyla Almanya’dan tamamen koparılması amaçlanmıştır. Söz konusu uluslararası bölgedeki sanayi tesisleri sökülecek, uzman personel aileleriyle bölge dışına çıkartılacaktır. Kuzey ve Güney Alman devletleri şeklinde iki ayrı devlet daha planlanmıştır. Güney Alman Devleti ile Avusturya arasında bir gümrük birliği önerilmiştir. Uluslararasılaştırılan bölgeyle diğer Alman devletleri arasında ticaret engellenecektir. Alman devletlerinin tümü, savaşta yarattıkları yıkımın giderilmesi için zarar gören devletlere işgücü, sanayi tesisleri ve ekipman sağlayacaktır.³⁶

Anlaşılacağı üzere Morgenthau Planı Almanya’nın yok edilmesi, Almanların ağır biçimde ekonomik ve siyasi olarak cezalandırılmasını öngören bir plan olarak hazırlanmıştır. Roosevelt’in politikasının bu plan yönünde geliştiği 1944 Eylül’ünde Roosevelt ile Churchill arasında yapılan ikinci Quebec konferansında netleşmiştir. Mosely Dışişleri Bakanlığı’nın bu durum üzerine ikinci en iyi seçenek olarak Almanya’nın parçalanmasına ilişkin kararın geciktirilmesi stratejisini benimsediğini ifade etmektedir.³⁷ Morgenthau’nun Almanya yaklaşımının Başkan nezdinde ağırlık kazandığı bu dönemde, Kasım 1944’te, Dışişleri Bakanı Cordell Hull sağlık nedenlerini gerekçe göstererek istifa etmiş ve yerine müsteşarı Edward R. Stettinius geçmiştir. Dolayısıyla Yalta Görüşmelerinde ABD Dışişleri Bakanı olarak Stettinius bulunmuştur.

Yalta Konferansı’nda Almanya’nın Parçalanması Kararı

Savaş’ın artık sona ermek üzere olduğu bir dönemde, ABD Başkanı’nın talebi üzerine yeni bir zirve toplantısı için hazırlıklara başlanmıştır. Roosevelt, Stalin ve Churchill arasında yapılacak bu zirvenin, Stalin’in ısrarı üzerine Sovyet topraklarında Kırım’da yapılmasına karar verilmiştir. Yalta Konferansı 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında Kırım’da yapılmıştır.

³⁵ Gareau, *op.cit.*, s. 519.

³⁶ *Ibid.*, s. 339-342; Documents Regarding the Morgenthau Plan: Memorandum Prepared in the Treasury Department, 1 September 1944, <<http://teachingamericanhistory.org/>> (05.07.2011)

³⁷ Mosely, *op.cit.*, s.491.

Yalta Konferansı'nın hazırlık mektuplaşmaları Almanya'nın parçalanması meselesi açısından çok ilginçtir. Bu yazışmalarda Almanya'nın siyasi geleceği konusu gündeme gelmiştir. Stalin, De Gaulle ile yaptığı görüşme öncesinde ve sonrasında Roosevelt'e yazdığı mektuplarda Almanya'nın parçalanması ile Almanya-Fransa sınırı konusunu gündeme getirir. Stalin, Roosevelt ile daha önce üzerinde fikir birliğine vardıkları Ren-Westafalya'da kurulacak uluslararası yönetimin, De Gaulle'ün Ren bölgesinde sınır düzeltilmesi talebi ile çelişebileceğini belirtmiştir. Stalin bu mektupta, Almanya'nın siyasi geleceği ile ilgili müttefikler arası gizli görüşmelerden De Gaulle'ün haberi olmadığından, izlenecek yöntem konusunda Roosevelt'in görüşünü sorar. Roosevelt bu konuda, savaş sırasındaki operasyonlara zarar verebileceğinden, De Gaulle'e bir şey söylenmemesini istemiştir.³⁸ Fransa ne Yalta ne de Potsdam konferansına davet edilmiştir. Bu nedenle "Yalta" Soğuk Savaş sistemine karşı Golist suçlamaların parolası haline gelmiştir.³⁹

Yalta Konferansı'nın ilk gününde öğleden sonra Roosevelt ve Stalin baş başa yaptıkları görüşmede Almanların vahşi karakteri üzerinde uzlaşmışlardır. Stalin Alman ordularının Kırım ve Ukrayna'da planlı ve sistemli şekilde icra ettikleri büyük yıkım hakkında Almanların sadistçe duygularla hareket ederek insanlığın yaratıcı tüm yapıtlarını yok etmeye çalıştıklarını ifade etmiş ve Roosevelt de bu tespite katılmıştır.⁴⁰

Konferansın ikinci günü öğleden sonra Roosevelt, Stalin, Churchill ve heyetlerini katılımıyla yapılan oturum sadece Almanya meselesine ayrılmıştır. Burada öncelikle Almanya'nın parçalanması konusu ele alınmıştır. Stalin'in Almanya'nın parçalanması konusundaki ısrarlı soruları üzerine Churchill bu konuyu geçiştirmeye çalışmış, ancak Roosevelt açık bir şekilde, Tahran'da da uzlaştıkları gibi Almanya'nın tek bir devlet olarak kalmaması ve parçalanması konusundaki görüşünü devam ettirdiğini ifade etmiştir. Hatta Almanya'nın altı ya da yedi devlete bölünmesinin ve merkezi bir yapının tekrar ortaya çıkmasının önlenmesinin iyi bir yaklaşım olacağını belirtmiştir. Roosevelt, Churchill'in daha az devlete bölünmesi konusundaki müdahalesi üzerine üç Dışişleri Bakanı'nın bu konuda bir rapor hazırlamasını önermiştir. Görüşmelerde Stalin ve Roosevelt'in Churchill'e

³⁸ US Department of State, "Conferences at Yalta and Malta 1945, Bohlen Minutes", *Foreign Relations of the United States*, 1945, s.288-292.

³⁹ Frederic Bozo, "France, "Gaullism," and the Cold War", Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad der., **The Cambridge History of the cold War: Volume 2 Crisis and Detente**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 159, dipnot 1.

⁴⁰ US Department of State, "Conferences at Yalta and Malta 1945, Bohlen Minutes", **op. cit.**, s. 571.

karşı Almanya konusunda uyum içinde hareket ettiklerini tespit etmek mümkündür. Her ikisi de Almanya'nın siyasi geleceğinde çok sayıda bağımsız Alman devleti yaratılmasını esas almıştır. Görüşmelerde Almanya'nın parçalanmasına karar verilir ve bu konu üzerinde çalışmak üzere dışişleri bakanları görevlendirilir.⁴¹ Dışişleri Bakanları'nın Yalta'da 6 Şubat'ta yaptıkları toplantıda Almanya'nın teslim şartları arasına "parçalanma" (*dismemberment*) sözcüğünün konulması konusu görüşülmüştür. Burada da İngiliz Dışişleri Bakanı Eden'in engellemeleri açıktır ve bu görüşmeden bir sonuç alınmamıştır.⁴²

Almanya'nın işgali konusuna geçildiğinde ise Avrupa Danışsal Komisyonu tarafından hazırlanan plana Fransa'nın da dahil edilmesi Churchill tarafından önerilir. Roosevelt de ABD birliklerinin Avrupa'da iki yıldan fazla kalmayacağını bu nedenle Fransa'nın dâhil edilmesinin gereğine işaret eder. Buna karşılık Stalin Almanya'nın işgal yönetimine Fransa'nın alınmasına karşı çıkar. Roosevelt⁴³ bu konuda da, Churchill'den ayrılmakta ve Stalin'e yaklaşmaktadır. Fransa'nın Almanya'da ayrı bir işgal bölgesine sahip olmasında üç lider mutabık kalır buna karşılık, konunun acil olmadığı ve Avrupa Danışsal Komisyonu üyesi olması gerekçesiyle Fransa'nın işgal kontrol mekanizmasında yer alması meselesinin daha sonra ele alınmasına karar verilir.⁴⁴

Bu toplantıda savaş tazminatı konusu da ele alınmıştır. Stalin ve Roosevelt Almanya'dan alınacak savaş tazminatı konusunda uyum içinde görünmüştür. Roosevelt Alman işgücünün Avrupa için savaş tazminatı kapsamında kullanılmasını da önermiştir. Roosevelt ABD'nin Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaptığı hatayı tekrarlamayacağını, Almanların açlıktan ölmesini arzu etmediğini, ancak Almanya'nın, Sovyetlerden daha yüksek bir yaşam standardına çıkmasının da kabul edilemez olduğunu vurgulamıştır. Stalin ise Sovyet kayıplarının karşılanması için Alman ağır sanayisinin %80'ine, savunma sanayisi ile ilgili diğer sanayisinin ise tümüne el konulmasını gündeme getirmiştir. Roosevelt ise Almanya'nın ABD'deki varlıklarına el koymakla daha fazla ilgili görünmüş, Stalin'in Alman

⁴¹ *Ibid.*, s. 611-615.

⁴² *Ibid.*, s. 656-658.

⁴³ Roosevelt'in De Gaulle hakkında oldukça olumsuz düşüncelere sahip olduğu bilinmektedir. Roosevelt esas olarak önce Amiral Darlan, onun bir suikastle öldürülmesi üzerine yardımcısı General Giraud'ya daha fazla güvenmektedir. Ama General De Gaulle'ün Fransa'da siyasi lider konumuna gelmesini de engelleyememektedir. Bu konuda bkz. Robert E. Sherwood, *Le Mémorial de Roosevelt: d'après le Papiers de Harry Hopkins II*, çev. Renée Villoteau, Librairie Plon, Paris, 1951, s. 218-220.

⁴⁴ US Department of State, "Conferences at Yalta and Malta 1945, Bohlen Minutes", *op. cit.*, s.616-619.

sanayisine el koyma talebine ise karşı çıkmamıştır. Buna karşılık yine Churchill'in bu tekliflere katılmadığı açıkça görülmektedir.⁴⁵

7 Şubat günü Dışişleri Bakanları düzeyinde Stettinius, Eden ve Molotov arasında yapılan görüşmede Almanya'nın parçalanmasına, bu konunun teslim Antlaşmasına eklenmesine kesin olarak karar verilmiş ve bu konuda çalışmak üzere, Avrupa Danışsal Komisyonu'ndan ayrı bir özel komitenin Londra'da çalışmak üzere kurulmasına karar verilmiştir. Yine bu toplantıda Almanya'nın Sovyetlere ödeyeceği tazminat da netleşmiş ve bu konuda da Moskova'da bir özel komisyon kurulmasına karar verilmiştir.⁴⁶

Onarım Tazminatlarına gelince, Yalta Konferansı'nda taraflar Almanya'nın ödemesi gereken tazminatın 20 milyar A.B.D. doları düzeyinde olmasına karar vermişlerdir. Tazminat fabrikaların ve diğer sabit sermaye araçlarının sökülüp taşınması ve üretime doğrudan el konulması yoluyla tazmin edilecektir. Söz konusu anlaşmaya göre bu miktarın yarısını Sovyetler alacaktır.⁴⁷ Sonuç olarak, Stalin Roosevelt'in Almanya'nın parçalanma önerisiyle anlaştığı halde, en çok üzerine durduğu konu Almanya'dan sanayi makine ve araç-gereçler biçiminde tazminatları almasıydı. Bu yolla Stalin, hem Rus sanayisini yeniden inşa etmeyi, hem de yakın gelecekte Almanya'nın tekrar Rusya'yı tehdit edecek konuma gelmesi ihtimalini ortadan kaldırmayı amaçlamaktaydı.⁴⁸

Roosevelt'in Ani Ölümü ve Teslim Anlaşması

Almanya'nın Parçalanması Komitesi (*Dismemberment Committee*) ilk toplantısını 7 Mart 1945'te yapmıştır. Bu toplantıya İngiltere adına Avrupa Danışsal Komisyonu İngiltere temsilcisi Strang, ABD'nin Londra Büyükelçisi ve aynı zamanda Avrupa Danışsal Komisyonu'nda ABD temsilcisi olan Winant ve Sovyetler'in Londra Büyükelçisi ve yine aynı zamanda Avrupa Danışsal Komisyonu Sovyetler temsilcisi olan Gusev katılmıştır.⁴⁹ Bir bakıma Avrupa Danışsal Komisyonu, Fransa hariç tutulacak şekilde ve ABD, Sovyetler ve İngiltere temsilcilerinin katılımıyla, Almanya'nın siyasi geleceği konusunda çalışmaya devam etmiştir. Komite sadece iki toplantı yapabilmiş ve Mart ayı içinde üstlendiği önemli görevi yerine getirebilmekten uzak görünmüştür.

⁴⁵ *Ibid.*, s.620-624.

⁴⁶ *Ibid.*, s.700-705.

⁴⁷ John Gillingham, *Coal, Steel, and the Rebirth of Europe, 1945-1955: The Germans and French from Ruhr Conflict to Economic Community*, Cambridge University Press, 2005, s. 106.

⁴⁸ LaFeber, *op. cit.*, s. 24.

⁴⁹ Mosely, *op. cit.*, s. 492.

Öte yandan Almanya Mart 1945 yılı itibariyle savaşı kaybetmektedir ve Alman Genel Kurmayı içinde ABD ve İngiltere ile teslim şartlarını görüşme talepleri yükselmektedir. 16 Mart 1945'te Alman Genel Kurmayı içinden, İtalya'daki Alman birliklerinin ABD'ye teslimi için görüşme talebi gelmiştir. Koşulsuz teslim ilkesi gereği bu konudan Sovyetler de haberdar edilmiş ve bu durum Sovyetler ile ABD arasında ilk ciddi gerginliğe neden olmuştur.⁵⁰ Bu olay hem Yalta uzlaşmasının işlemeziğini, hem de ABD'nin giderek koşulsuz teslim ilkesinin terk etme eğilimini göstermesi açısından önemlidir.

Roosevelt'in tam bu sırada, 12 Nisan'da, ani ölümüyle, Almanya'nın Parçalanması Komitesi işlemezi hale gelmiş, Sovyetler'le ilişkiler gerilmeye başlamıştır. Bu kritik dönemde Roosevelt'in ölümüyle, askeri olduğu kadar siyasi inisiyatif de ABD'nin Avrupa Kuvvetleri Komutanı (SHAEF) General Eisenhower'a geçmiştir. Nisan ayının ikinci yarısı ve Mayıs başı Almanya'nın teslim aşamasına geldiği bir dönemdir. Bu süreç Mosely'e göre esas olarak Churchill ve Eisenhower'ın karargahı (SHAEF) arasında yürütülen görüşmelerle yönetilmiş ve teslim anlaşması bu çerçevede hazırlanmış ve Sovyetler de buna katılmak durumunda kalmıştır.⁵¹

Eisenhower bu süreçte Yalta'da uzlaşmaya varılanın aksine, hızlı ve kapsamı çok dar bir teslim antlaşması yapmaya karar vermiştir. Yalta'da uzun görüşmeler sonrası teslim antlaşmasına Almanya'nın parçalanması ilkesinin koyulmasına ilişkin karar Eisenhower tarafından uygulanmamıştır. Yine bu dönemde Fransa Almanya'nın parçalanması konusundan haberdar edilmiştir. Eisenhower hızlı ve dar kapsamlı yeni teslim şeklini Sovyetler'e bir bakıma dayatmıştır.⁵² Eisenhower'un bu tutumu Sovyetler'de büyük bir tepki yaratmış ve ABD Sovyetler arasında kopuş net olarak burada başlamıştır.

Başkan Truman ve ABD'nin Değişen Sovyetler Birliği Politikası

Walter LaFeber'in belirttiği gibi aslında ABD ve Sovyetler Birliği arasında, ittifakların doruk noktasında olduğu ve Sovyetlere yaklaşık 11 milyar dolar değerinde Amerikan Ödünç Verme ve Kiralama (*lend-lease*) desteği yapıldığı dönemde bile, asla bir balayı yaşanmamıştır. Bir gözlemciye göre Sovyet Dışişleri Bakanı V. M. Molotov sadece üç İngilizce kelime biliyormuş: "evet", "hayır" ve "ikinci cephe".⁵³ İzlenen savaş stratejisi konusunda zaten mevcut olan güvensizlik kendini giderek savaş sonrası barışın koşulları ile ilgili görüş farklılıklara ve nihayetinde çatışmaya bıraktı.

⁵⁰ John R. Deane, *L'Etrange Alliance*, Paris, 1947, s. 172-173.

⁵¹ *Ibid.*, s.496.

⁵² Bu konuda bkz. Deane, *op. cit.*, s. 180-185.

⁵³ LaFeber, *op. cit.*, s. 8.

Harry S. Truman, Başkan Roosevelt'in ani ölümüyle çok kritik bir dönemde ABD Başkanlığı sorumluluğuyla karşı karşıya kalmıştır. Franklin D. Roosevelt 7 Kasım 1944 seçimlerini de kazanıp tekrar Başkan seçildiğinde Roosevelt dördüncü kez başkanlık seçimi kazanmış bir siyasetçiydi ve 1933'den beri başkanlık görevini sürdürmekteydi. Truman, Roosevelt'in yardımcısı olmakla birlikte, Roosevelt ile yakın çalışma imkânına sahip olmamış ve daha çok kenarda bırakılmış bir siyasetçiydi. Dolayısıyla ne Roosevelt'in takip ettiği çok önemli konulara ne de Roosevelt'in yakın çalışma arkadaşlarına hâkim bir durumda olmamıştır. Truman, bir bakıma "acemi bir Başkan" olarak tarihin bu çok kritik dönemine şekil verecek kararlar alma sorumluluğu ile karşı karşıya kalmıştır.⁵⁴

Truman'ın 13 Nisan itibariyle ilgilendiği konu Polonya meselesi olmuştur. Polonya hakkında Yalta'da liderler, temsil kabiliyeti olan bir geçici hükümet kurulmasını ve serbest seçimlere gidilmesini karara bağlamışlardır. Başkan Roosevelt'in de bu konuda büyük bir hassasiyeti söz konusudur. Truman'ın ilk ele aldığı konunun Polonya olmasının nedeni, Amerikan Hükümeti'nin Sovyetler'in Polonya konusunda Yalta Taahhütlerine bağlı davranmadığı konusundaki görüşüdür. Churchill'e göre Polonya Yalta için kilit bir test niteliğindedir.⁵⁵ Stalin, Polonya'nın Rusya'nın güvenliği açısından sahip olduğu jeopolitik öneme bağlı olarak (Rusya 26 yılda Almanya tarafından iki kez Polonya üzerinden işgale uğramıştı) Polonya'yı Sovyet kontrolü altında tutmanın yollarını aramış ve bu durum ABD-İngiltere ile Sovyetler arasında bir güvensizlik unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Roosevelt'in ani ölümü bu güvensizlik ortamını daha da olumsuz etkilemiştir. Truman göreve başlarken aldığı ilk bilgilendirme raporlarıyla Polonya gelişmelerinden etkilenmiştir. Truman'ın endişelerini, Churchill ile yaptığı görüşmelerin daha da artırdığını söylemek mümkündür.⁵⁶

Potsdam Konferansı Hazırlıkları

Mayıs 1945 itibariyle Churchill ve Truman savaş sonrası durumun değerlendirilmesi ve daha önemlisi Sovyetler Birliği'ne karşı bir tutum

⁵⁴ Melvyn Leffler, "The emergence of an American grand strategy, 1945–1952", Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad der., **The Cambridge History of the Cold War: Volume I Origins**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 67.

⁵⁵ Norman A. Graebner, "Yalta, Potsdam, and Beyond: The British and American Perspectives", Ann Lane and Howard Temperley der., **The Rise and Fall of the Grand Alliance, 1941-45**, London, Macmillan Press, 1995, s. 228.

⁵⁶ Harry S. Truman, **Memoirs: Year of Decisions**, Doubleday and Company inc., New York, 1955, s.23-26.

belirlenmesi için yazışmalara başlamışlardır. Her iki lider de Yalta'nın yeniden yorumlanması amacıyla yeni bir üçlü liderler zirvesi yapılmasından yanadır ve bu çerçevede görüşülecek konuları tespit etmeye başlamışlardır. Öte yandan Churchill'in Sovyetler konusunda büyük endişeler taşıdığı açıkça görülmektedir. Churchill mektuplarda, ABD'nin Avrupa'daki askeri varlığı ve siyasi iradesini, Sovyetler'in yayılma siyasetine karşı harekete geçirecek biçimde yönlendirmeye çalışmaktadır.

Churchill'in bu kapsamda Truman'a yolladığı iki mektup oldukça ilginçtir. Bunlardan ilkinde Churchill Avrupa'da Sovyetler Birliği'nin kazandığı büyük hareket ve etki alanından duyduğu endişeyi anlatmak üzere Dışişleri Bakanı Eden'a yazdığı mektubu Truman'a 11 Mayıs tarihinde gönderir. Churchill'e göre karşı karşıya buldukları durum Avrupa tarihinde hiç yaşanmamış ve müttefiklerin bugüne kadar yüzleşmedikleri bir özellik göstermektedir. Churchill, Sovyetler'in kontrol altına aldığı bu büyük coğrafi bölge üzerinde görüşmeler sürerken ABD'nin Avrupa'da kalması gereğinin altını çizer. Churchill, 12 Mayıs tarihli diğer mektubunda ise meşhur demir perde benzetmesi vardır ve Lübeck-Trieste-Korfu hattında bir "demir perde"nin indiğini, bu hattın doğusunun tamamen Sovyet kontrolü altına geçmekte olduğunu, demir perdenin arkasında ne olduğu bilmediklerini, Komünist tekniklerle Sovyet yayılmasının Yunanistan ve Avusturya'yı da kapsayacak şekilde geliştiğini vurgular.⁵⁷ Kızıl Ordunun Doğu Avrupa ve Orta Avrupa'nın büyük bölümünde egemen olduğu 1945 yılından itibaren Stalin'in talepleri Truman ve Churchill tarafından farklı koşullarda ele alınmasını gerektirmiştir. LaFeber'in dikkatimizi çektiği gibi, Müttefikler Almanya'yı ve Japonya'yı yok ederek, tarihsel olarak Sovyetlerin Avrupa ve Asya'ya yayılmasını bloke eden iki ülkeyi de ortadan kaldırmışlardı.⁵⁸ Bu yeni durum Sovyetler Birliği'ne yapısal bir avantaj sağlamaktaydı.

Bu arada ABD Yönetimi kendi içinde değerlendirme toplantıları yapmaktadır ve bu toplantı tutanaklarından Churchill'in endişeli mesajlarına rağmen Sovyetler Birliği'ne karşı pozisyonlarının daha netleşmediği anlaşılmaktadır. Fransa'nın hazırlıkları yapılan üçlü zirveye katılma talepleri de bu yazışmalara yansımaktadır.

Hopkins-Stalin Moskova Görüşmeleri

Truman, Yalta sonrası değerlendirmek için yeni bir zirve toplantısı yapmayı planlamıştır. Bu çerçevede Stalin'in fikirlerini öğrenmek ve Savaş

⁵⁷ US Department of State, "Initial Correspondence Concerning a Tripartite Conference: The Conference of Berlin (Potsdam)", **Foreign Relations of the United States**, 1945, Vol I, s.6-10.

⁵⁸ LaFeber, **op. cit.**, s. 9.

sonrası yeni bir zirve için Stalin'i ikna etmek üzere, Roosevelt'in özel yardımcısı Harry Hopkins'i Moskova'ya gönderir. Harry Hopkins, Roosevelt'in çok yakın bir çalışma arkadaşıdır. Bu sıfatla Roosevelt'in tüm planları ve görüşmeleri hakkında bilgi sahibidir. Ayrıca Stalin'le olan görüşmelerin çoğuna da şahsen katılmıştır. Truman büyük ihtimale Hopkins'in Stalin'le geliştirdiği güvene dayalı iyi ilişkiden yararlanmayı ummuştur. Hopkins Mayıs sonu itibariyle Moskova'ya gider ve Stalin'le baş başa birkaç gün görüşme yapar. Bu görüşmeler özellikle Stalin'in görüşlerini açıklaması açısından çok önemlidir. Yoksa Hopkins'in özellikle Almanya konusunda bu görüşmelerde dile getirdiği yaklaşımın Truman Yönetimi'nin benimsediği bir politikayı yansıttığını söylemek oldukça güçtür.

Hopkins 26 Mayıs'ta Stalin ile yaptığı görüşmede ABD'nin küresel bir güç olduğunu ve bu nedenle Sovyetlerin işgali altında bulunan Polonya'daki gelişmeler ile ilgilendiklerini vurgulamıştır.⁵⁹ Bu görüş, aslında Roosevelt'in daha Ekim 1944'te Churchill ve Stalin'e çektiği bir telgrafta açıkça ortaya konulmuştur. Roosevelt "bu küresel savaşta, askeri veya politik olsun, ABD'nin ilgilenmediği gerçekten hiçbir mesele yoktur" demektedir.⁶⁰ Hopkins ayrıca, ABD kamuoyunun Sovyetler'le olan ilişkiler konusunda olumsuz bir tavır içine girmekte olduğunu da altını çizer. Hopkins, Roosevelt'in, ABD ve Sovyetler'in ideolojik farklılıklarına rağmen, Savaş sonrasında insanlığa barış ve refah getirmek için birlikte çalışabileceklerine inandığını ve bu politikanın Amerikan halkı tarafından da desteklendiğini, ancak bu durumun süratle değişmekte olduğunu belirtir. Hopkins devamında eğer Amerikan kamuoyundaki bu değişim devam ederse Roosevelt ve Stalin'in dünya ölçeğinde işbirliği için birlikte kurdukları yapının tahrir olabileceğini ifade eder. Hopkins kamuoyu desteği olmadan Truman'ın Roosevelt'in Sovyetler politikasını devam ettirmesinin mümkün olmadığını işaret etmiştir. Bu bağlamda Hopkins, Stalin ve Truman'ın bir araya gelmesinin önemini vurgulamıştır. Stalin, Berlin bölgesinde bir yerde görüşmenin yapılabileceğini Truman'a yazdıklarını Hopkins'e ifade eder.⁶¹

Hopkins'in üzerinde durduğu bir diğer konu Almanya için Müttefikler Kontrol Konseyi'ne Sovyetler'in atama yapması ve konseyin işler duruma getirilmesidir. Hopkins General Eisenhower'ın ABD adına Müttefik Kontrol Konseyi'ne görevlendirildiği bilgisini Stalin'e verir. Buna karşılık Stalin de General Zhukov'un görevlendirileceğini ifade eder. Müttefik Kontrol Konseyi'nin faaliyete geçeceğine ilişkin bu çok önemli bir işarettir.

⁵⁹ Layne, *op.cit.*, s. 41.

⁶⁰ Robert Dallek, **Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy, 1932-1945**, New York, Oxford University Press, 1995, s. 479.

⁶¹ US Department of State, "The Hopkins Mission to Moscow: The Conference of Berlin (Potsdam)", **Foreign Relations of the United States**, 1945, Vol I, s.24-29, 32-33.

Stalin, Avrupa'da savaşın bitmiş olması ve Roosevelt'in ölümüyle Batı kamuoyunda yükselen Sovyet karşıtlığının farkındadır. Sovyetler bunun ABD ve İngiltere'nin politikalarına da yansiyacak olmasından endişelenmektedir. 27 Mayıs'ta Stalin ve Hopkins arasında devam eden görüşmelerde, Stalin açık biçimde Roosevelt sonrası ABD'nin Sovyetler'e ilişkin politikasının tamamen değiştiğini ve bunun Almanya'nın yenilmiş olması nedeniyle Sovyetler'e duyulan ihtiyacın kalkmış olmasından kaynaklandığını düşündüklerini açıkça belirtir.⁶²

Hopkins Almanya'nın parçalanması konusunda Roosevelt Yönetiminin benimsediği politikayı takip etmektedir. Bu bağlamda muhtemelen Sovyetler'in bu politikadan vazgeçtiğine ilişkin görüşler kendisine ifade edilmiştir. Hopkins bu konuyu açıklığa kavuşturmak istemektedir. 28 Mayıs tarihli görüşmede Hopkins Almanya'nın parçalanması meselesini gündeme getirir ve Stalin'e Almanya'nın parçalanması konusunu açar. Stalin'in basına yansıyan bir konuşmasında Sovyetler'in Almanya'nın parçalanmasına karşı olduğunu söylediğini hatırlatarak, Hopkins, Sovyetler'in bu konuda politika değiştirip değiştirmediğini sorar. Stalin'in cevabı, bu konuda İngiltere'nin Sovyetler'i Almanya'nın parçalanmasını isteyen tek taraf durumuna düşürme çabası içinde olduğu yönündedir. Stalin, Alman kamuoyu nezdinde Sovyetler'i zora sokan bu İngiliz politikasından duyduğu rahatsızlığı ifade eder. Stalin Yalta sonrası İngiliz basınının, sadece Sovyetler'in Almanya'nın parçalanmasından yana olduğuna ilişkin sürekli yayın yaptığını ve buna karşılık Komite çalışmalarında ABD temsilcisinin de İngiltere'yi destekler bir tutum aldığını, bu nedenle kendisinin o açıklamayı yaptığını ifade eder. Stalin İngiltere'nin başından beri parçalanma konusuna karşı çıktığını ve bu konudaki Komite toplantılarında da ABD temsilcisinin Almanya'nın parçalanmasının gerçek bir plan olmaktan çok bir tehdit niteliği taşıdığına ilişkin bir tutum içinde olduğunu belirtir. Buna karşılık Hopkins kendisinin Yalta görüşmelerini bu şekilde hatırlamadığını, Başkan Truman'ın parçalanmadan yana olduğunu, en kötü ihtimalle de Ren'in batı kıyısının, Saar ve Rhur'un uluslararası kontrol altına konulmasından yana olduğunu bildiğini ifade eder. Bunun üzerine Stalin konunun öngörülen zirvede tekrar ele alınabileceğini, ancak İngiltere'nin Rhur ve Saar'ın ayrılmasını kabul edeceğini zannetmediğini belirtir. Ayrıca Stalin devamında parçalanma kavramına açıklama getirmek için Roosevelt'in Tahran Konferansı'nda beş Alman devleti Churchill'in de iki Alman devleti kurulması önerilerini tekrar hatırlatır ve parçalanmadan gerçek anlamda ayrı devletler kurulmasını anladığını işaret eder. Stalin, buna ek olarak Kontrol Konseyi'nde müttefiklerin uyumlu bir politika izlemeleri önerisine katıldığını, aksi

⁶² **Ibid.**

takdirde Almanlar'ın müttefikleri birbirine karşı kullanarak durumdan faydalanabileceklerini söyler.⁶³

Bu tutanaklar Stalin ve Hopkins'in Almanya'nın gerçek anlamda birden fazla devlete bölünmesi konusundaki görüşlerini devam ettirdiklerini açıkça göstermektedir. Öte yandan İngiltere, isteksiz şekilde biraz da Roosevelt'in politikasına karşı çıkmadığı için benimsemek zorunda kaldığı Almanya'nın parçalanması politikasını terk etmiş görünmektedir. Bu durumda Stalin kendi tavrını net olarak ortaya koymaktan kaçınmaktadır. Bu bağlamda Yalta'daki Almanya konusundaki uyumun tamamen kaybolduğunu gözlemlemek mümkündür. Öte yandan Hopkins'in Truman Başkanlığı'nda yeni Amerikan yönetiminin Almanya siyasetinin hızla değişmekte olduğunu ve ABD'nin Churchill'in savunduğu bir Avrupa siyasetine yaklaşmakta olduğunu göremediğini de söylemek mümkündür. Sonuç olarak Hopkins misyonu başarılı olmuş ve Stalin'i Berlin'de yapılacak yeni bir zirveye ikna etmeyi başarmıştır. ABD'nin Moskova Büyükelçisi Averell Harriman Başkan Truman'a 8 Haziran'da, Hopkins'in Stalin'le yaptığı görüşmeleri değerlendirmek üzere yazdığı mektupta görüşmeleri genelde başarılı olarak değerlendirmiştir. Harriman bu mektubunda Polonya meselesi başta olmak üzere pek çok konuyu özetlemiş ama görüşmelerin Almanya'nın parçalanmasıyla ilgili bölümüne hiç değinmemiştir. Harriman'a göre bu gezi amacına ulaşmış ve Truman ile Stalin'in görüşmesi için uygun ve olumlu bir zemin yaratmıştır.⁶⁴

Davies- Churchill Görüşmesi

Truman, Hopkins vasıtasıyla Stalin'i yeni bir Zirve'de görüşmeye ikna etmeye çalışırken, bu görüşme öncesi İngiltere ile benzer bir pozisyonda kalmayı sağlamak için özel danışmanı Joseph E. Davies'i Haziran 1943'te Londra'ya göndermiştir. Davies'in Churchill ile yaptığı bu görüşmelerde Churchill'in Sovyetler'in Avrupa'daki gücünü dengelemek ve gerekirse Sovyetler'e karşı durabilmek için ABD'den beklentileri olduğu açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Churchill öncelikle ABD'nin Avrupa'daki askeri varlığını koruması gerektiğini önemle vurgulamıştır. Bu durum Roosevelt'in Avrupa'dan süratli biçimde çekilme yaklaşımına Churchill'in katılmadığını ve yeni Başkan'ın bu politikayı terk edeceğini ümit ettiğini göstermesi açısından çok önemlidir. Churchill'e göre ABD'nin Avrupa'dan askeri olarak çekilmesi Avrupa'yı Sovyetlerin insafına ve Komünizmin kucağına terk etmesi anlamına gelecektir. Churchill Avrupa'daki özellikle de

⁶³ *Ibid.*, s.50-52.

⁶⁴ *Ibid.*, s.61-62.

Almanya'daki stratejik pozisyonların korunmasının, Komünizmin bütün Batı Avrupa'ya yayılmasını önlemek için yaşamsal olduğunu vurgulamıştır.⁶⁵

Churchill söz konusu görüşmede planlanan yeni zirveden İngiltere'nin bir anlamda dışlanma ihtimalini görmüş ve oldukça duygusal ve görece sert tepki vermiştir. Bu görüşmede ortaya çıkan bu durum ABD'nin İngiltere siyasetinin, Savaş sonrası olumsuz anlamda farklılaşacağını işaret etmesi açısından çok önemlidir. Savaş boyunca neredeyse tek bir devlet gibi hareket etmeye özen gösteren iki devlet arasındaki bu soğuma Savaş sonrası dönemin önemli siyasi unsurlarından biri olacaktır. Churchill Savaş boyunca Roosevelt'in pek çok düşüncesine katılmasa da onu desteklemiştir. Roosevelt de İngiltere ile tam bir koordinasyon içinde hareket etmiştir. Belki de bu Savaşın getirdiği açık bir zorunluluktur. Churchill savaş sonrası dönemde ortaya çıkmakta olan yeni siyasi koşullarda kendisinin ABD Sovyet görüşmelerinden dışlanması ihtimaline oldukça duygusal ve sitemkar bir karşılık vermiş, kendisinin savaş sırasında yaptığı fedakarlıkları ve özellikle Hitler'le hiçbir koşul altında anlaşmaya yanaşmamasını, bu bağlamda ABD'nin savaş stratejisine nasıl bağlı kaldığını Davies'e uzun uzun anlatmıştır. Hatta Churchill, İngiltere'nin görüşme süreci içinde etkisizleşmesi ve ABD'nin Avrupa'dan çekilmeye karar vermesi durumunda, İngiltere'nin kendi pozisyonunu tek başına yeniden belirleyeceğini, İngiltere'nin hala göz ardı edilemeyecek bir dünya gücü olduğunu ve kendisini koruyabileceğini belirtmiştir.⁶⁶

Davies, Churchill'in Sovyetler'den duyduğu endişe ve Churchill'in ABD'nin çekilmesine şiddetle karşı çıkması konusunda, kendi düşüncelerini de açıklamıştır. Davies'e göre ABD ordusu daha önce Sovyetler ile üzerinde anlaşılan işgal bölgelerine çekilecektir. ABD'nin ordusunu savaş sonrası Avrupa'da tutmaya karar vermesi, Amerikan kamuoyunu çok olumsuz etkileyeceğinden, hiçbir Başkan'ın bu konuda kolay karar veremeyeceğini, ayrıca bu durumun Amerikan kamuoyu tarafından İngiltere'nin, ABD'nin gücünü kullanarak Avrupa'da liderlik peşinde koşmak istediği şeklinde yorumlanacağını ifade etmiştir.⁶⁷ Davies'in özellikle bu son tespiti, Amerikan Hükümeti'nin Avrupa'da İngiltere'nin liderliğine sıcak bakmadığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Davies'in bu tespitini, Truman Yönetimini kendi Avrupa stratejisini geliştirme yönünde harekete geçtiğini ve İngiltere'ye de kendi takdir edeceği kadar bir rol ve konum öngördüğünü ifade eden önemli bir işaret olarak yorumlamak yanlış olmayacaktır.

⁶⁵ US Department of State, "The Davies Mission to London: The Conference of Berlin (Potsdam)", *Foreign Relations of the United States*, 1945 Vol I, s.67-68.

⁶⁶ *Ibid.*, s.69.

⁶⁷ *Ibid.*, s.73.

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Potsdam Öncesi Hazırlık Raporu

Potsdam Konferansı'nın hazırlıkları kapsamında, Başkan Truman'ın talebi üzerine ABD Dışişleri Bakanlığı 14 ve 18 Haziran tarihli iki rapor hazırlamış ve Başkan'a sunmuştur. Bu raporlardan ilkinde Almanya'nın parçalanması düşüncesine açık biçimde karşı çıkmıştır. Rapor Almanya'da yerel yönetimlerin özerkliğine dayanacak temsili ve federal nitelikli bir demokrasiyi benimserken, Alman merkezi Hükümeti'nin ana çatısının korunmasını önermiştir. Rapor özellikle işgal bölgeleri çerçevesinde bir bölünmeye ABD Yönetiminin karşı koyması gereğinin altını çizmiştir.⁶⁸ İkinci raporda da Almanya'nın ekonomik bir birim olarak bütünlüğünün korunması bir öncelik olarak vurgulanmıştır. Buna ek olarak Almanya için tek bir (birleşik) ulaştırma ajansı ve kömür ajansı kurulması önerilmiştir. Alman sanayisine kalıcı veya uzatılmış belirsiz sınırlandırmalar getirilmesinden kaçınılması tavsiye edilmiştir. Almanya'nın parçalanması başlığı altında ise, "Bir hükümetin konuyu gündeme getirmesi durumuna yönelik bir hazırlık yapılması" gereği ifade edilmiştir. ABD'nin Almanya'nın parçalanması konusunu gündeme getirmeyeceği çok net şekilde anlaşılmaktadır. Yalta'da görüşülen ve karara bağlanan Almanya'nın parçalanması hususunun, Potsdam öncesi ABD'nin gündeminden tamamen çıktığı görülmektedir. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın, raporda Sovyet kontrolü altındaki Doğu Avrupa ülkelerinden ilk kez uydu ülkeler olarak söz etmeye başlaması da dikkat çekicidir.

Yine Amerikan Hükümeti içindeki hazırlık çalışmaları çerçevesinde Başkanlık Ofisi genel sekreteri sıfatıyla Amiral William D. Leahy, Genel Kurmay Genel Sekreterliğine Almanya konusunda belli başlıklar altında görüşünü sormuştur. Leahy'in görüş talep ettiği başlıklar konumuz açısından oldukça önemlidir. Bunlar: Almanya'nın parçalanması meselesi, Ruhr ve Saar'ın uluslararası statü altına alınması, Avrupa devletlerinin kömür ihtiyacının giderilmesi, İşgal bölgeleri arası ticaret, Almanya'nın sivil Hükümeti'nin ne zaman ve ne şekilde kurulacağı, Almanya'da hangi paranın kullanılacağı ve bankacılık sisteminin nasıl kurulacağıdır.⁶⁹ Bu soruların dışında sadece İtalya ile yapılacak barışa ilişkin tek bir soru vardır. Görüldüğü gibi Truman Yönetimi Potsdam'a giderken yoğun bir biçimde Almanya politikasını gözden geçirmektedir.

⁶⁸ The Acting Secretary of State to the President, Memorandum for the President 14 June 1945, "The Conference of Berlin (Potsdam)", Washington, **Foreign Relations of the United States**, 1945 Vol I, s.166.

⁶⁹ The President's Chief of Staff (Leahy) to the Secretary of the Joint Chiefs of Staff (McFarland), Memorandum for the Secretary of the Joint Chief of Staff, 15 June 1945, Washington; US Department of State, "The Conference of Berlin (Potsdam)", **Foreign Relations of the United States**, 1945 Vol I, s. 175.

Potsdam Konferansı ve ABD'nin Değişen Almanya Politikası

17 Temmuz-2 Ağustos 1945 arasında Üç Büyükler Potsdam Konferansında toplandılar. Bu kez ABD'den Başkanı Truman ve İngiltere'de seçimlerden sonra yeni başbakan Clement Attlee toplantıya katılmıştır. Truman Yönetimi, savaşın son büyük konferansı olan Potsdam Konferansı, geliştirdikleri atom bombasını kullanmaya hazır hale gelinceye kadar ertelemiştir.⁷⁰ Görüşmeler, Doğu Asya'da ülkesel düzenlemeler ve Sovyetlerin Pasifik Savaşına giriş tarihi gibi geniş bir yelpazede yer alan konulara⁷¹ yayılmakla birlikte, iki haftalık konferansa damgasını vuran ana konu Doğu Avrupa ile ilgili uzlaşmalar ve Almanya meselesi olmuştur.⁷²

Yukarıda belirtildiği gibi, Sovyetler Birliği savaşta gördüğü devasa zararı telafi etmek için, Müttefiklerin Yalta'da Almanya'dan alınması kararlaştırılan 20 milyar dolar değerindeki onarım tazminatının yarısını talep etmiştir. Alman savaş makinesinin çekirdeği niteliğindeki Ruhr sanayi bölgesinin Dört-Gücün kontrolünde olması ise, Sovyetler Birliği'nin ilkiyle bağlantılı ikinci talebi olmuştur. Potsdam Konferansında Stalin'in onarım tazminatları talebi, Truman ve danışmanları tarafından dirençle karşılanmıştır. Truman ve yeni dışişleri bakanı James F. Byrnes, Stalin'e başka bir uzlaşma sundular. Buna göre yeni Polonya-Almanya sınırını (Stalin, Polonya'nın doğu topraklarını Rusya'ya bırakmasının bir telafisi olarak ona, Almanya'nın doğusundan toprak verilmesini talep etmiştir) tanıyacaktı.⁷³ Varşova rejiminin tanınması Stalin'in önemli diplomatik hedefleri arasındaydı. Sovyetler Birliği ise esasen tarımsal bir bölge olan kendi işgal bölgesinden (doğu Almanya) alacakları onarım tazminatları yanında, Batı işgal bölgesi tazminatlarının sadece yüzde 25'ini de alabilecekti.⁷⁴ Ancak Sovyetler Ruhr bölgesinden alacakları tazminatların yüzde 15'i için kendi işgal bölgesinden tarımsal ürünler ve ham maddeler ile ödemeler yapacaktı.⁷⁵ Artık Batı Avrupa'nın ekonomik kalkınmasının ve gelecekteki refahının ekonomik yönünden güçlü bir Almanya'yı gerektirdiğini düşünen ABD, bu hedefle uyuşmayan her tasarıya (örneğin Sovyetlerin ve Fransızların desteklediği Ruhr bölgesinin

⁷⁰ Martin McCauley, **Origins of the Cold War 1941–1949**, London, Pearson, 2008, s. 14.

⁷¹ Boğazlar konusu daha çok gayri resmi konuşmalarda gündeme gelmiştir bkz. Erel Tellal, "SSCB'yle İlişkiler", Baskın Oran der., **Türk Dış Politikası Cilt 1: 1919-1980**, İstanbul, İletişim, 2006, s. 502.

⁷² Robert McMahon, **The Cold War: A Very Short Introduction**, New York, Oxford University Press, 2003, s. 22.

⁷³ Carolyn Woods Eisenberg, **Drawing the line: The American decision to divide Germany, 1944-1949**, New York, Cambridge University Press 1996, s. 107.

⁷⁴ LaFeber, **op. cit.**, s. 24-25.

⁷⁵ Eisenberg, **op. cit.**, s. 109-111; Maier, **op. cit.**, s. 56.

uluslararasılaştırılması ve dört-güç tarafından denetlenmesi önerisi karşı çıktı. Bu doğrultuda, Byrnes, dört işgal gücünün (ABD, Büyük Britanya, Fransa ve Sovyetler) öncelikle kendi işgal bölgelerinden onarım tazminatları almalarını öngören uzlaşma önerisini ileri sürdü. Bu şekilde, Almanya'nın kaynaklar açısından en zengin ve sanayileşmiş batı bölgeleri, pratikte Sovyetler'in etkisinden korunmuş olacaktı.⁷⁶

ABD artık Almanya'yı parçalamaktan vazgeçmiş ve onun yerine Batı Almanya'nın sanayi merkezini elinde tutarak, yıpranmış Alman ekonomisini yeniden inşa etmeyi kararlaştırmıştı.⁷⁷ ABD Dışişleri Bakanı Byrnes, Eylül 1946'da Almanya kalkınmasının Avrupa için vazgeçilmez olduğu ve artık ABD'nin Almanya'nın ekonomik yeniden inşasını mümkün olduğunca hızlı bir şekilde teşvik etmeye hazır olduğunu açıkça dile getirmiştir.⁷⁸ Böylece, ilkesel olarak Almanya'nın bütünlüğünün korunacağına ilişkin paylaşılan ortak görüşe rağmen, Almanya'nın ekonomik yönünden bölünmesi ve dolayısıyla doğu ve batı Almanya'nın siyasi bölünmesinin siyasi temelleri oluşmaya başlamıştır.⁷⁹

Demir Perde ve Açık Kapı Arasında Düzen Kurucu bir Güç olarak ABD'nin Batı Avrupa Politikası

Savaş sonrasında ABD konumunun eşsiz üstünlüğü, Haziran 1947 yılında İngiltere Dışişleri Bakanı Ernest Bevin tarafından şu sözlerle betimlenmiştir: "ABD, günümüzde Britanya'nın Napolyon Savaşlarının sonunda sahip olduğu konumdadır".⁸⁰ Ikenberry'nin ifadesiyle bu "olağanüstü güç asimetrisi" savaş sonrasında temel belirleyicisidir.⁸¹ Savaş sırasında ABD'nin ulaştığı üretim hacmi (gayri safi milli hasıla yüzde 60, toplam kazanç ise yüzde 50 oranında artmıştır) onu Büyük Buhan'dan çıkarıp görülmemiş bir refah düzeyine taşımıştır. ABD çok etkili ve büyük bir askeri kapasite inşa etmiştir. 1943 yılında ABD, Sovyetler Birliği'nden üç kat daha fazla silah üretmekteydi. 1945 yılında ise ABD, dünyanın altın rezervlerinin üçte ikisine, yatırım sermayesinin dörtte üçüne, ticaret gemilerinin yarısına ve üretim kapasitesinin yarısına sahipti.⁸² Bu maddi

⁷⁶ McMahon, *op. cit.*, s. 23; Michael L. Dockrill ve Michael F. Hopkins, *The Cold War, 1945–1991*, New York, Palgrave Macmillan, 2006, s. 25.

⁷⁷ LaFeber, *op. cit.*, s. 25.

⁷⁸ Gillingham, *op. cit.*, s. 112.

⁷⁹ LaFeber, *op. cit.*, s. 25.

⁸⁰ US Department of State, "The Charge in the United Kingdom [Gallman] to the Secretary of State," 16 June 1947, *Foreign Relations of the United States*, 1947, Vol. 3, s. 254–55. Aktaran, Ikenberry, *After Victory*, *op. cit.*, s. 168.

⁸¹ *Ibid.*, s. 169.

⁸² Leffler, "The emergence", *op. cit.*, s. 67.

kabiliyetlerine ABD'nin atom bombası ile elde ettiği teknolojik üstünlüğü de (1949 yılına kadar nükleer enerji konusundaki tekeli söz konusudur) eklediğimizde ABD uluslararası sistemde ayrıcalıklı bir konumdadır.⁸³

Truman yönetimi, savaş sırasında oluşan talebin üretimi artırdığının farkındadır. Savaşın sona ermesiyle talebi sürdürecektir açık bir dünya ticaret ortamının gerekli olduğu düşüncesi yeni yönetimde hakim olmuştur.⁸⁴ Başkan Truman savaş sonrası uluslararası düzenle ilgili görüşünü ortaya koyduğu, Ekim 1945'te Deniz Kuvvetleri Gününde yaptığı konuşmasında açık ticareti, denizlerin serbestliğini, hammaddelere kısıtsız erişimi ve uluslararası ekonomik işbirliğini savunduğunu açıkça beyan etmiştir.⁸⁵ Leffler'in ifadesiyle, açık bir dünya ticaret sistemine olan ilgiyle, iki savaş arası dönemden çıkarılan dersler birleştirilmiştir. Artık, potansiyel rakiplerin (artık Sovyetler tek rakip olarak değerlendirilmekteydi) Avrupa'daki ve Asya'daki kaynaklar üzerinde ekonomik pratiklerle (ticari bloklar), siyasi müdahale veya askeri saldırı yoluyla kontrol sağlamalarının engellenmesi bir numaralı önceliktir. Böylece, savaşın sona ermesiyle Truman yönetiminin görevi, ABD'nin çıkarlarına uygun bir uluslararası ortam, siyasal/ekonomik düzen oluşturmaktır.⁸⁶ 1948 yılında George Kennan, 23 No.lu Siyaset Analizi Raporunda (PPS/23), ABD dış politikasının çizgisini "dünya nüfusunun sadece yüzde 6.3'üne ancak, dünya zenginliğinin yaklaşık yüzde 50'sine sahip olan ABD'nin, bu farklı konumunu sürdürmeye imkan verecek ilişki modelleri [kurumları] kurmak" olarak tanımlamıştır.⁸⁷ ABD için artık "ulusal güvenlik, ülkeyi savunmaktan daha fazla şey demektir." ABD'nin güvenlik anlayışı aynı zamanda "ülkenin temel değerlerini, ideolojisini ve onun siyasi ve ekonomik kurumlarını savunmak ve yaygınlaştırmak" anlamına da gelmekteydi.⁸⁸

Savaş sonrası düzenin kurulmasıyla ilgili ABD karar vericilerinin temel yaklaşımı, kapalı, otarşik ekonomik düzenlerin dünyayı rakip bloklara

⁸³ Layne, *op. cit.*, s. 10.

⁸⁴ *Ibid.*, s. 68.

⁸⁵ *Ibid.*, s. 71.

⁸⁶ *Ibid.*, s. 68.

⁸⁷ US Department of State, "Memorandum by the Director of the Policy Planning Staff [Kennan] to the Secretary of State and Under Secretary of State [Lovett]: Report by the Policy Planning Staff," 24 February 1948, **Foreign Relations of the United States**, 1948, Vol. 1, p. 524.

⁸⁸ Melvyn P. Leffler, **A Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration, and the Cold War**, Stanford, Stanford University Press, 1992, s. 13; Melvyn P. Leffler, "National Security", Michael Hogan ve Thomas Paterson der., **Explaining the History of American Foreign Relations**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, s. 126; Daniel Yergin, **Shattered Peace: The Origins of the Cold War and the National Security State**, Boston, Houghton Mifflin, 1978, s. 84-85.

ayırıldığı ve buhranlara yol açtığı, bu nedenle inşa edilecek yeni düzenin ayrımcı olmayan açık bir dünya ekonomik sistemi etrafında örgütlenmesi gerektiği idi. Onlara göre “barış ve güvenlik kapalı ve dışlayıcı ekonomik bölgelerin hâkim olduğu bir dünyada mümkün değildi.”⁸⁹ Bu değerlendirmeler yanında ayrıca ABD’nin iç refahının da küresel ölçekte genişleyecek açık bir ticari ekonomik düzene bağlı olduğu değerlendirilmektedir. Dışişleri Bakanı Byrnes, ABD’nin dış ilişkilerinin ülke içinde istihdamı etkileyeceği gibi, ülke içindeki refah veya buhranın kaçınılmaz olarak diğer ülkelerle ilişkileri etkileyeceğini vurgulayarak, ABD’nin uluslararası politikasının iç politikasıyla ayrılmaz bir bütün olduğunu belirtmiştir.⁹⁰

Ekonomik ve ideolojik yayılmayı ABD’nin ulusal güvenliği ile ilişkilendiren Açık Kapı politikasının, ABD dış politikasında Soğuk Savaştan önce de var olduğu ve genel bir eğilimi temsil ettiği halde, bu politikanın Almanya’nın çöküşü ve “demir perde” ifadesiyle anılan Sovyet tehdidinin olmaması durumunda, Batı Avrupa’nın yeniden inşasında uygulanabilirliği bir soru işaretidir.⁹¹ Bu açıdan, ABD’nin Avrupa Kıtasında yeni düzen ile ilgili fikirlerini ön koşul olarak, savaş sonunda oluşan yeni güç dağılımına bağlamak yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda ABD için Batı Avrupa’nın yeniden inşasını ve istikrarını sağlamak hem ekonomik, hem siyasi hem de ideolojik bir hedef haline gelmiştir. Marshall Planı ve hedeflerinin bu esas doğrultusunda değerlendirilmesi isabetli olacaktır.

Almanya Sorununun Batı Avrupa’nın Bütünleşme Politikası Bağlamında Çözümü

ABD Savaş sonrası Almanya politikasını gözden geçirirken Versay Antlaşmasından çıkarılan iki dersi dikkate almıştır: İlki, Almanya’ya yüklenen geniş kapsamlı savaş tazminatları hem ekonomik hem de siyasi açıdan bir yıkıma yol açmıştır; ikinci olarak, Almanya’nın tazminat ödemeleri Dawes Planında olduğu gibi Amerikan vatandaşlarının vergilerinden finans edilmek zorunda kalınmıştır.⁹² Bununla beraber, ABD’nin Almanya politikası, özellikle Sovyetler Birliği ile olan savaş sırasındaki işbirliğinin bozulmaya başlamasıyla, Sovyetler Birliği’nin artık bir rakip olarak görülmeye başlanmasıyla paralel olarak geliştirilen Batı

⁸⁹ Ikenberry, *After Victory*, *op. cit.*, s. 172-173.

⁹⁰ Lafeber, *op. cit.*, s. 26.

⁹¹ Bkz. Layne, *op. cit.*, s. 79; John G. Ikenberry, *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*, New Jersey, Princeton University Press, 2011, s. 172.

⁹² Layne, *op. cit.*, s. 231, dipnot, 97.

Avrupa politikasının parçası olarak şekillenmiştir.⁹³ Layne'e göre savaş ertesinde Avrupa'da oluşan yeni güç dağılımı ABD'nin Büyük Stratejisini iki biçimde etkiledi. Bir yandan ilk defa Avrupa'nın bölgesel bir hegemon altında (Sovyetler) ABD'ye kapanmasının tehlikesi gündeme geldi, öte yandan artık bir güç boşluğu oluşan Avrupa'da ABD'nin yayılması için uygun bir ortam oluştu. İşte yeni oluşan bağlam ABD'yi Batı Avrupa'da kendi güvenlik kavrayışıyla hareket etmeye teşvik etti.⁹⁴

İkinci Dünya Savaşının sonuyla beraber Kıta Avrupa'sında oluşan siyasi boşluk, ABD için Açık Kapı siyasetini Kıta Avrupa'sında uygulama olanağını sunmuştur. Bu anlamda, Almanya'nın kömür ve çelik sanayisini yeniden canlandırma kararı Potsdam'dan önce verilmiştir. Bu karar, Layne'nin ifadesiyle, Almanya'nın kaynaklarının savaş tazminatları için kullanılması yerine öncelikle Batı Avrupa'nın yeniden inşası için kullanılmasını gerektiren ABD'nin Açık Kapı siyasetini yansıtmaktaydı.⁹⁵ Bu karar temelde ne kadar Sovyetlere karşı alınmamış gibi sunulsa da, savaş tazminatları konusunda Sovyetlerle yaşanan anlaşmazlıklar Almanya'nın geleceği ile ilgili keskin ayrışmalara yol açmıştır. 1947'de Amerikan ve İngiliz işgal bölgelerinin birleşmesiyle yaratılan *Bizonia*, Potsdam'da Almanya'yı tekil bir ekonomik ve siyasi birim olarak kabul etme seçeneğini fiilen ortadan kaldırmıştır. Sovyetler için, bu durum Batı Almanya'dan onarım tazminatı alamayacağı anlamına gelmiştir. Bu nedenle *Bizonia* ABD-Sovyetler ilişkisinin kötüleşmesine yol açmıştır.⁹⁶ Alman askeri potansiyelinin Sovyetler ile ittifak içerisinde kullanılması veya Sovyetler tarafından kontrol edilen bir Almanya, ABD için gerçek tehlike olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Hogan bu durumu, güvenlik ve ekonomik zorunlulukları kapsamlı bir yeniden inşa programı çerçevesinde uzlaştırma görevi olarak tanımlamış ve 1947'den itibaren ABD Dışişleri Bakanlığı'nın bu meseleyle meşgul olduğunu ifade etmiştir.⁹⁷ Dolayısıyla Potsdam'dan sonra artık ABD'nin Almanya politikası, Almanya'nın yeniden canlandırılmasının, savaşa yol açan ekonomik otarşiyi ve savaş potansiyelini canlandırmayacak biçimde Avrupa'nın yeniden inşası ve Sovyetler'in çevrenmesi için kullanılması hedefine odaklanmıştır. ABD açısından bu

⁹³ Ikenberry, **After Victory**, **op. cit.**, s. 180.

⁹⁴ Melvyn P. Leffler, "National Security and Us Foreign Policy", Melvyn P. Leffler ve David S. Painter der., **Origins of the cold war: an international history**, London, Routledge, 2004, s. 16.

⁹⁵ **Ibid.**, s. 65.

⁹⁶ **Ibid.**, s. 66; Melvyn P. Leffler, "The Struggle For Germany And The Origins Of The Cold War", **Sixth Alois Mertes Memorial Lecture**, Washington, German Historical Institute, 1996, s. 21.

⁹⁷ Michael J. Hogan, **The Marshall Plan: America, Britain, and the reconstruction of Western Europe, 1947 1952**, Cambridge, Cambridge University Press 2002, s. 129.

meselenin çözümü bütünleşmiş bir Avrupa ekonomisinin yaratılmasında yatmaktaydı. Eisenberg'e göre ABD yöneticilerinin temel arzusu "Alman ekonomisinin, Batı Avrupa'da serbest bir ticaret sistemi kurulması yönünde kullanılmasıydı".⁹⁸ Kennan'a göre Almanya sorunu, Almanya bağlamında değil, sadece Avrupa bağlamında çözülebilirdi.⁹⁹ ABD savaş sonrası Avrupası'nda ulusüstü ekonomik kurumların inşasını Alman gücü sorununu çözmek için bir araç olarak kullanmak istemiştir. Eğer bütünleşme, Almanya sorununu çözecek tek uygulanabilir seçenek ise, o zaman Almanya'nın içine sığabileceği bütünleşmiş bir Batı Avrupa inşa edilmesi şarttı.¹⁰⁰

Sonuç

Bu çalışma Alman Sorunu ile ilgili ABD politikasındaki değişimi ele almıştır. Mayıs 1945'te Almanya'nın koşulsuz teslimi sonrasında, Almanya'nın siyasi geleceğinin belirlenmesi ve Almanya'nın gücünün kontrol altına alınması üzerine bir inceleme yapılmıştır. ABD'nin, bu bağlamda Almanya politikasının görece kısa zamanda köklü biçimde değişmesi yapısal bir çerçeve içinde açıklanmaya çalışılmıştır. Zafer sonrası ve muzaffer güç kavramsallaştırmaları çalışmanın analiz girişiminin kavramsal açıdan öne çıkan unsurlarıdır. Bu bağlamda Ikenberry'e özel bir yer ayrılmıştır. Daha somutlaştırmak gerekirse, makalenin sorunsalı Yalta'da Müttefikler arasında kabul edilen Almanya'nın parçalanması ve sanayisizleştirilmesi formülünün Potsdam'da ABD tarafından tek taraflı olarak terk edilmesini yapısal belirleyenler esasında açıklamaktır. Soğuk Savaşı Sovyetler Birliği-ABD rekabeti sonucunda oluşan bir güç dengesi düzeni olarak gören geleneksel yaklaşımlar, ABD'nin Alman sorununa yaklaşımını ABD-Sovyetler ikili ilişkilerinin bir yan ürünü olarak değerlendirme eğilimindedir. Üstelik bu geleneksel yaklaşımlardan bazıları ABD'yi Sovyet tehdidine tepki veren pasif bir güç olarak ele alma eğilimini de taşımaktadırlar ki, bu yaklaşım tarihsel veriler ile çelişki göstermektedir. Öte yandan ABD Almanya politikasının değişimini Başkan Roosevelt'in ani ölümüne bağlamak yukarıdaki soruya cevap veren bir yaklaşım gibi gözükse de, bu indirgemeci yaklaşım Alman sorununa ilişkin ABD politikasının dinamiklerini anlamak ve açıklamak açısından yetersizdir. Böylece, Alman sorununa ilişkin ABD politikasını hükümet değişikliği veya ikili ilişkiler çerçevesinde irdelemeye yatkın indirgemeci ve geleneksel yaklaşımların yetersizliğinden yola çıkan bu makale, söz konusu sorunsalı daha geniş

⁹⁸ Eisenberg, **op. cit.**, s. 324.

⁹⁹ US Department of State, "Paper Prepared by the Director of the Policy Planning Staff (Kennan)", **Foreign Relations of The United States**, 1949, Council of Foreign Ministers; Germany And Austria, Volume III, March 8, 1949, s. 97.

¹⁰⁰ Layne, **op. cit.**, s. 87.

yapısal bir çerçevede ele alma ihtiyacının altını çizmektedir. Bu amaçla, büyük savaşlar sonucunda ortaya çıkan düzen sorunu ile ilgili John Ikenberry'nin yapısal kurumsalcı kuramsal çerçevesinden yararlanılmıştır. Ikenberry'nin çerçevesi bizleri savaş sonrası dönemde oluşan düzene yukarıda bahsedilen geleneksel yaklaşımlardan farklı bir şekilde yaklaşmamızı önermektedir. Buna göre 1945 sonrasında kurulan düzeni ve bu düzen içindeki dinamiklerini anlamamız için iki temel olguya odaklanmamız gerekmektedir. Birincisi savaş sonucunda ortaya çıkan yeni güç dağılımları ve güç asimetrisidir. İkincisi ise düzen kurucu statüsüne yükselen maddi kabiliyetler açısından önde gelen gücün ulusal güvenlik kavrayışı ve sosyal amaçlarıdır. Bu çerçevede ABD'nin Almanya politikasının değişimi öncelikle savaş sonrasında düzen kurucu statüsüne yükselen ABD'nin güvenlik kavrayışında ve onunla bağlantılı olarak düzenin niteliğinde aranması gerekmektedir. Üstelik böyle bir yaklaşım, geleneksel yaklaşımlardan ayrı hatta birbirlerinin karşıtı olarak değerlendirilen siyasi, ekonomik ve ideolojik meselelerin bir bütünün parçası ve birbirlerini tamamlayan faktörler olarak ele alınmasını kolaylaştırmaktadır. ABD'nin, Sovyetler Birliği ile ikili ilişkileri ve Alman sorununa yaklaşımını, ABD'nin siyasi, ekonomik ve ideolojik çıkarlarıyla birleştiren kuramsal bir zeminde analiz etmek, açıklamaya başka ve çok önemli boyutlar katmaktadır. Bu kuramsal çerçeveden hareketle, savaş sırasında ve sonrasında Üç Büyükler arasındaki diplomatik yazışmalar, Yalta, Tahran ve Potsdam Konferanslarının tutanakları ve savaş sonrasında ABD Dışişleri Bakanlığının Raporları incelenmiştir. Bu doğrultuda göze çarpan en dikkat çekici bulgular, ABD Dışişleri Bakanlığındaki karar vericilerin açık bir dünya ekonomisinin kurulması ile ilgili görüşlerinin, ABD'nin ulusal güvenlik anlayışını belirlediği yönündedir. ABD'nin ekonomik ve ideolojik yayılmasıyla (Açık Kapı) ilişkilendirilen güvenlik stratejileri, bu dönemde, Amerikan güvenlik planlamacılarının görüşleriyle de örtüşmüştür. Dış politika amaçları konusundaki bu görüş birliğine, güvenlik kurumlarının, Breton Woods gibi parasal ve ekonomik kurumları tamamlayacağını düşünen Hazine Bakanlığının görüşlerini de eklemek mümkündür.

Bu çerçevede ABD'nin savaş sonrasında yakaladığı üstünlüğü, savaş sonrası liberal uluslararası düzeni ve bu düzen içinde temel bir işlevi olan Batı Avrupa'yı, ekonomik, siyasi, ideolojik ve jeostratejik kaygılarını birleştiren Açık Kapı çıkarlarına uygun bir şekilde düzenlemek için kullandığını söyleyebiliriz. Bu ortamda şekillenen Almanya sorunu konusunda ise ABD, Almanya kaynaklarının ve sanayi potansiyelinin Sovyetler'in yeniden inşası için kullanılması yerine, Batı Avrupa'nın

yeniden kalkındırılması yönünde kullanılmasına ilişkin Potsdam'da üstü kapalı bir biçimde kararını ortaya koymuştur. Potsdam'dan sonra ise bu kararını, önce İngiltere ile işgal bölgelerini birleştirerek ve sonra Almanya'yı bölerek Alman ekonomisini Avrupa'nın yeniden inşasının motoru yapmaya doğru bir programa dönüştürmüştür. Öte yandan Almanya'nın yeniden inşasının Avrupa'da tekrar bir güvensizlik kaynağına dönüşmesini önlemek ve Batı Almanya'yı Batı Avrupa'nın yeniden inşası ve Sovyetler Birliği'ni çevreleme amaçları doğrultusunda kullanmak siyasi öncelik haline gelmiştir.

Kaynakça

- Beschloss, Michael, **The Conquerors: Roosevelt, Truman and the Destruction of Hitler's Germany, 1941-1945**, Simon & Schuster, 2003.
- Best, Antony et al., **International History of the Twentieth Century and Beyond**, New York, Routledge, 2008.
- Bozo, Frederic, "France, "Gaullism," and the Cold War", Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad der., **The Cambridge History of the cold War: Volume 2 Crisis and Detente**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010.
- Burk, Kathleen, "American Foreign Economic Policy and Lend-Lease", Ann Lane and Howard Temperley der., **The Rise and Fall of the Grand Alliance, 1941-45**, London, Macmillan Press, 1995.
- Chase, John L., "The Development of the Morgenthau Plan Through the Quebec Conference", **The Journal of Politics**, Vol. 16, No. 2, May 1954.
- Crockatt, Richard, **The Fifty Years War: The United States and the Soviet Union in world politics, 1941-1991**, New York, Routledge, 1995, s. 53.
- Dallek, Robert, **Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy, 1932-1945**, New York, Oxford University Press, 1995.
- Deane, John R., **L'Etrange Alliance**, Paris, 1947.
- Dessler, David, "What's at Stake in the Agent-Structure Debate?", **International Organization**, Vol. 43, No. 3, Summer 1989, s. 245-270.
- Dockrill, Michael L. ve Michael F. Hopkins, **The Cold War, 1945-1991**, New York, Palgrave Macmillan, 2006.
- Documents Regarding the Morgenthau Plan: Memorandum Prepared in the Treasury Department, 1 September 1944, <<http://teachingamericanhistory.org/>> 05.07.2011.
- Eisenberg, Carolyn Woods, **Drawing the line: The American decision to divide Germany, 1944-1949**, New York, Cambridge University Press 1996.
- Erhan, Çağrı ve Ersin Embel, "Türk Dış Politikasında Karar Vericileri Yönlendiren Yapısal Faktörler", **Bilig**, Sayı 72, Kış 2015.

- Gaddis, John Lewis, "The Emerging Post-Revisionist Thesis on the Origins of the Cold War", **Diplomatic History**, Vol. 7 (Summer 1983), s. 171-90.
- Gaddis, John Lewis, **We Know Now: Rethinking Cold War History**, New York, Oxford University Press, 1997.
- Gareau, Frederick H., "Morgenthau's Plan for Industrial Disarmament in Germany", **The Western Political Quarterly**, Vol. 14, No. 2, June 1961.
- Gillingham, John, "The German Problem and European Integration", Desmond Dinan der., **Origins and Evolution of the European Union**, Oxford, Oxford University Press, 2014.
- Gillingham, John, **Coal, Steel, and the Rebirth of Europe, 1945-1955: The Germans and French from Ruhr Conflict to Economic Community**, Cambridge University Press, 2005.
- Graebner, Norman A., "Yalta, Potsdam, and Beyond: The British and American Perspectives", Ann Lane and Howard Temperley der., **The Rise and Fall of the Grand Alliance, 1941-45**, London, Macmillan Press, 1995.
- Hitchcock, William I., "France, the Western Alliance, and the Origins of the Schuman Plan, 1948-1950", **Diplomatic History**, Vol. 21, No. 4 (Fall 1997), s. 603-630.
- Hogan, Michael J., **The Marshall Plan: America, Britain, and the reconstruction of Western Europe, 1947 1952**, Cambridge, Cambridge University Press 2002.
- Ikenberry, John G., "Introduction: power, order, and change in world politics", John Ikenberry der., **Power, Order, and Change in World Politics**, Cambridge, Cambridge University Press 2014.
- Ikenberry, John G., "The Future of the Liberal World Order: Internationalism After America", **Foreign Affairs**, Vol. 90, No. 3 May/June 2011, s. 56-68.
- Ikenberry, John G., **After Victory: institutions, strategic restraint, and the rebuilding of order after major wars**, New Jersey, Princeton University Press, 2004.
- LaFeber, Walter et al., **The American Century: Volume 2 A History of the United States Since the 1941**, New York, M.E. Sharpe, 2013.
- LaFeber, Walter, **America, Russia and the Cold War 1945-1992**, New York, McGraw-Hill Inc., 1993.
- Layne, Christopher, "From Preponderance to Offshore Balancing: America's Future Grand Strategy", **International Security**, Vol. 22, No. 1, Summer 1997, s. 86-124.
- Layne, Christopher, **The Peace of Illusions: American Grand Strategy from 1940 to the Present**, Ithaca, Cornell University Press, 2006.

- Leffler, Melvyn P., "National Security", Michael Hogan ve Thomas Paterson der., **Explaining the History of American Foreign Relations**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.
- Leffler, Melvyn P., "The Cold War: What Do 'We Now Know'?", **The American Historical Review**, Vol. 104, No. 2 (Apr., 1999), s. 501-524.
- Leffler, Melvyn P., **A Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration, and the Cold War**, Stanford, Stanford University Press, 1992.
- Leffler, Melvyn P., "National Security and Us Foreign Policy", Melvyn P. Leffler ve David S. Painter der., **Origins of the cold war: an international history**, London, Routledge, 2004.
- Leffler, Melvyn, "The emergence of an American grand strategy, 1945–1952", Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad der., **The Cambridge History of the Cold War: Volume I Origins**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010.
- Maier, Charles S., "The world economy and the Cold War in the middle of the twentieth century", Melvyn P. Leffler ve Odd Arne Westad der., **The Cambridge History of the Cold War: Volume I Origins**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010, s. 56.
- McCauley, Martin, **Origins of the Cold War 1941–1949**, London, Pearson, 2008.
- McMahon, Robert, **The Cold War: A Very Short Introduction**, New York, Oxford University Press, 2003.
- Milward, Alan S., **The Reconstruction of Western Europe 1945–51**, London, Routledge, 2005 [1984].
- Mosely, Philip E., "Dismemberment of Germany: The Allied Negotiations from Yalta to Potsdam", **Foreign Affairs**, Vol:28, No:3, April 1950.
- Sewell, William H., Jr., "A Theory of Structure: Duality, Agency, and Transformation", **American Journal of Sociology**, Vol. 98, No. 1 (Jul., 1992), s. 1-29.
- Sherwood, Robert E., **Le Mémorial de Roosevelt: d'après le Papiers de Harry Hopkins II**, çev. Renée Villoteau, Librairie Plon, Paris, 1951.
- Tehran Conference: Roosevelt-Stalin Meeting; Tehran Conference: Tripartite Political Meeting, <<http://teachingamericanhistory.org/>> 05.07.2011.
- Truman, Harry S., **Memoirs: Year of Decisions**, Doubleday and Company inc., New York, 1955.
- US Department of State, "Conferences at Yalta and Malta 1945: Bohlen Minutes", **Foreign Relations of the United States**, 1945.
- US Department of State, "Initial Correspondence Concerning a Tripartite Conference: The Conference of Berlin (Potsdam)", **Foreign Relations of the United States**, 1945 Vol I.

- US Department of State, “Memorandum by the Director of the Policy Planning Staff [Kennan] to the Secretary of State and Under Secretary of State [Lovett]: Report by the Policy Planning Staff,” 24 February 1948, **Foreign Relations of the United States**, 1948, Vol. I.
- US Department of State, “The Acting Secretary of State to the President”, **Memorandum for the President**, 14 June 1945, Washington.
- US Department of State, “The Conference of Berlin (Potsdam)”, **Foreign Relations of the United States**, 1945 Vol I.
- US Department of State, “The Davies Mission to London: The Conference of Berlin (Potsdam)”, **Foreign Relations of the United States**, 1945 Vol I.
- US Department of State, “The Hopkins Mission to Moscow: The Conference of Berlin (Potsdam)”, **Foreign Relations of the United States**, 1945 Vol I.
- US Department of State, “The President’s Chief of Staff (Leahy) to the Secretary of the Joint Chiefs of Staff (McFarland): Memorandum for the Secretary of the Joint Chief of Staff”, **Foreign Relations of the United States**, 15 June 1945, Washington.
- US Department of State, “Paper Prepared by the Director of the Policy Planning Staff (Kennan): Council of Foreign Ministers; Germany And Austria”, **Foreign Relations of The United States**, Volume III, March 8, 1949.
- Wendt, Alexander, “The Agent-Structure Problem in International Relations Theory”, **International Organization**, Vol. 41, No. 3, Summer, 1987, s. 335-370.
- Wight, Colin, **Agents, Structures and International Relations**, Cambridge, Cambridge University Press, 2006.
- Yergin, Daniel, **Shattered Peace: The Origins of the Cold War and the National Security State**, Boston, Houghton Mifflin, 1978.
- Zubok, Vladislav M., **A Failed Empire: The Soviet Union in the Cold War From Stalin to Gorbachev**, Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 2007.